

Vooruitgang naar de duurzame- ontwikkelingsdoelstellingen van de VN

Balans 2016

Juni 2016

Task Force Duurzame Ontwikkeling

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het BFP maakt studies en vooruitzichten over economische, sociale en milieubeleidskwesties. Ook wordt de integratie van die beleidskwesties in een context van duurzame ontwikkeling bestudeerd. Daartoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, verkent het de mogelijke evoluties, identificeert het alternatieven, evalueert het de gevolgen van beleidsmaatregelen en doet het voorstellen.

Zijn wetenschappelijke deskundigheid staat ter beschikking van de regering, het parlement, de sociale partners en nationale en internationale instellingen. Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van het onderzoek worden aan de gemeenschap meegedeeld en dragen bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

Bijbehorende publicatie

Balans 2016 van de indicatoren van duurzame ontwikkeling op www.plan.be.

Publicaties

Terugkerende publicaties:

Vooruitzichten

Planning Papers (laatste nummer):

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

115 De administratieve lasten in België voor het jaar 2014
Chantal Kegels, Dirk Verwerft - Februari 2016

Working Papers (laatste nummer):

6-16 Young firms and industry dynamics in Belgium
Michel Dumont, Chantal Kegels - Juni 2016

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay

Wettelijk Depot: D/2016/7433/19

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

tel.: +32-2-5077311

fax: +32-2-5077373

e-mail: contact@plan.be<http://www.plan.be>

Vooruitgang naar de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN

Balans 2016

Juni 2016

Task Force Duurzame Ontwikkeling

Abstract - Deze *Working Paper* presenteert een eerste balans van de vooruitgang van België naar de 17 duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen tegen 2030, die door de VN aangenomen werden. Deze balans steunt op 31 indicatoren uit de gegevensbank van duurzame-ontwikkelingsindicatoren die reeds bestond op het Federaal Planbureau. Deze *Working Paper* presenteert ook de gebruikte methodologieën om de indicatoren te kiezen en om hun evolutie ten opzichte van hun doelstelling te evalueren. Deze balans toont dat in verscheidene domeinen bijkomende inspanningen vereist zijn om de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen tegen 2030 te bereiken.

Keywords - duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen, indicatoren, balans 2016, België

Dankwoord - De auteurs wensen Professor Debarati Guha-Sapir en haar equipe van het *Centre de recherche sur l'épidémiologie des catastrophes* van de UCL te bedanken voor de bijkomende informatie over de gegevens over natuurrampen die zij samengebracht hebben. Zij wensen eveneens de heer Jef Deyaert van de TOR-equipe van de VUB en de heer Jean-Yves Paquet van Aves te bedanken voor de geleverde informatie. Alleen de auteurs zijn verantwoordelijk voor eventueel nog overblijvende fouten.

Bijdragen - De TFDO-leden die meewerkten aan dit rapport zijn: Mathijs Buts, Patricia Delbaere, Jean-Maurice Frère, Alain Henry (coördinator van de TFDO), Dimi Jottier, Johan Pauwels en Sylvie Varlez. Julie Chantry was belast met het secretariaat. Ben Dragon, Christelle Castelain, Miguel Louis en Patricia Van Brussel hebben aan de vertaling meegewerkt. Adinda De Saeger werkte mee aan de lay-out.

Inhoudstafel

Synthese	1
Synthèse	2
Executive summary.....	3
1. Inleiding.....	4
2. De VN-doelstellingen.....	5
2.1. De 17 mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling	5
2.2. De 169 subdoelstellingen	5
2.3. De door de VN voorgestelde indicatoren	7
3. Opmvolging van de VN-doelstellingen in België.....	8
3.1. Selectiemethode van de indicatoren	8
3.1.1. Selectie van relevante subdoelstellingen voor België	8
3.1.2. Selectie van indicatoren	9
3.2. Evaluatiemethodes	10
3.2.1. Evaluatie wanneer een cijferdoel bestaat	10
3.2.2. Evaluatie wanneer geen cijferdoel bestaat	12
4. Balans.....	13
5. Bijlage 1: lijst van de gekozen indicatoren.....	17
6. Bijlage 2: bibliografie	41

Synthese

De Task Force Duurzame Ontwikkeling (TFDO) van het Federaal Planbureau publiceert elk jaar een balans van de evolutie van België naar een duurzame ontwikkeling. In september 2015 hebben alle VN-lidstaten de *Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling* (UNRIC, 2016) goedgekeurd. Die omvat een geheel van 17 mondiale doelstellingen (*Sustainable Development Goals*) om een einde te maken aan de armoede, de planeet te beschermen en te zorgen voor vrede en welvaart voor iedereen. Die 17 VN-doelstellingen worden nader bepaald door 169 subdoelstellingen. In maart 2016 werd door de VN ook een lijst van opvolgingsindicatoren van die doelstellingen voorgesteld (UNSTAT, 2016a).

De jaarlijkse balans van de indicatoren van duurzame ontwikkeling werd geherstructureerd om een eerste opvolging van de 17 VN-doelstellingen voor België te presenteren.

Deze *Working Paper* presenteert die nieuwe balans en de methode om die balans op te stellen op basis van indicatoren die reeds door het FPB worden opgevolgd, namelijk de indicatoren van duurzame ontwikkeling (TFDO, 2016) en de aanvullende indicatoren naast het bbp die voor het eerst werden gepubliceerd in 2016 (INR/FPB, 2016).

De indicatoren uit deze balans tonen uiteenlopende evoluties naar de VN-doelstellingen. Van de 31 geselecteerde indicatoren zijn er slechts vier die met de voorzetting van de huidige trends het toegewezen cijferdoel bereiken; een andere indicator bereikt bijna het cijferdoel. Zes andere indicatoren evolueren gunstig sinds 2000, in de richting van hun doelstelling. Maar omdat er voor die indicatoren momenteel geen precies cijferdoel bestaat, is het niet mogelijk te bepalen of die evolutie voldoende bijdraagt om de VN-doelstellingen te bereiken. De evolutie van de overige 20 indicatoren is ongunstig of onzeker. In dat geval zullen er extra inspanningen nodig zijn om de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling te bereiken.

Deze balans is een eerste evaluatie van de vooruitgang van België naar de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling op basis van bestaande en snel toegankelijke gegevens. In België zijn er werkzaamheden aan de gang, in het bijzonder in het Interfederaal Instituut voor de Statistiek en de Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling. Ook de Europese Commissie en Eurostat zullen voorstellen ter zake doen. Onderzoek is aan de gang op alle niveaus en de VN zal syntheserapporten over de inspanningen van alle landen publiceren. Al die werkzaamheden zouden nuttige bijdragen moeten leveren om de volgende balansen van de evolutie van België naar de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN te vervolledigen en te verbeteren.

Synthèse

Chaque année, la Task force développement durable (TFDD) du Bureau fédéral du Plan (BFP) publie un bilan de l'évolution de la Belgique vers un développement durable. En septembre 2015, tous les États membres de l'ONU ont adopté le *Programme de développement durable à l'horizon 2030* (ONU, 2015), qui comprend un ensemble de 17 objectifs mondiaux (*Sustainable development goals*) pour mettre fin à la pauvreté, protéger la planète et assurer la paix et la prospérité pour tous. Ces 17 objectifs de l'ONU sont précisés par 169 sous-objectifs. Une liste d'indicateurs de suivi de ces objectifs a également été proposée par l'ONU en mars 2016 (UNSTAT, 2016a).

Le bilan annuel des indicateurs de développement durable a été restructuré pour présenter un premier suivi des 17 objectifs de l'ONU pour la Belgique.

Ce *Working Paper* présente ce nouveau bilan ainsi que la méthode suivie pour le préparer, sur la base des indicateurs déjà suivis par le BFP, à savoir les indicateurs de développement durable (TFDD, 2016) et les indicateurs complémentaires au PIB, publiés pour la première fois en 2016 (ICN/BFP, 2016).

Les indicateurs suivis dans ce bilan montrent des évolutions diverses vers les objectifs de l'ONU. Parmi les 31 indicateurs sélectionnés, il n'y en a que quatre pour lesquels la prolongation des tendances actuelles permette d'atteindre la cible qui leur est attribuée ; pour un autre indicateur, la cible serait presque atteinte. Pour six autres indicateurs, l'évolution depuis 2000 est en direction de leur objectif. Toutefois, comme il n'existe pas à l'heure actuelle de cible précise définie pour ces indicateurs, il n'est pas possible de déterminer si cette évolution est une contribution suffisante pour atteindre les objectifs de l'ONU. L'évolution des 20 autres indicateurs est défavorable ou incertaine. Dans ce cas, atteindre les objectifs de développement durable de l'ONU demandera des efforts supplémentaires.

Ce bilan est une première évaluation, sur la base de données existantes et rapidement accessibles, des progrès de la Belgique vers les objectifs de développement durable de l'ONU. Des travaux sont en cours en Belgique, en particulier au sein de l'Institut interfédéral de statistique et de la Conférence interministérielle du développement durable. La Commission européenne et Eurostat feront également des propositions en la matière. Des recherches sont en cours à tous les niveaux, et l'ONU publiera des rapports de synthèse sur les efforts entrepris dans tous les pays. L'ensemble de ces travaux devraient fournir des contributions utiles pour compléter et améliorer les prochains bilans de l'évolution de la Belgique vers les objectifs de développement durable de l'ONU.

Executive summary

Each year, the Task Force Sustainable Development of the Federal Planning Bureau (FPB) publishes an assessment of the progress made by Belgium towards sustainable development. In September 2015, all Member States of the United Nations adopted the *2030 Agenda for Sustainable Development* (UN, 2015) which includes a set of 17 Sustainable Development Goals, applying universally. These goals seek in particular to end poverty, protect the planet and ensure peace and prosperity for all. They are further developed in 169 sub-goals. The UN also published in March 2016 a provisional list of indicators for monitoring these goals (UNSTAT, 2016a).

The yearly assessment of sustainable development indicators has been reorganized to provide a first follow-up of the 17 UN indicators applied to Belgium.

This Working Paper sets out this new assessment based on indicators already monitored by the FPB, namely the sustainable development indicators (TFDD, 2016) and the Beyond-GDP indicators, published for the first time in 2016 (ICN/BFP, 2016), as well as the method used to make this assessment.

The monitored indicators show divergent developments towards the UN goals. By continuing current trends, only 4 out of the 31 selected indicators would reach their assigned quantitative objective by 2030. One would almost reach it. For six other indicators, the evolution since 2000 has gone towards their goals. However, it is not possible to determine if this evolution is sufficient to meet the UN goals since no target has yet been set for these indicators. The development is unfavourable or uncertain for the 20 other indicators. In these cases, additional efforts will be required to achieve the UN Sustainable Development Goals.

This assessment is a first attempt, based on existing and easily available data, to measure the progress made by Belgium towards the UN Sustainable Development Goals. Work is under way in Belgium, particularly within the Interfederal Institute for Statistics¹ and the Interministerial Conference for Sustainable Development². The European Commission and Eurostat will also come up with proposals in this field. Research is ongoing globally and the UN will publish synthesis reports on efforts undertaken in all countries. All this work will provide useful inputs to complement and improve the next assessments of Belgium's evolution towards the UN Sustainable Development Goals.

¹ Institut interfédéral de statistique - Interfederaal Instituut voor de Statistiek

² Conférence interministérielle pour le développement durable - Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling

1. Inleiding

De Task Force Duurzame Ontwikkeling (TFDO) van het Federaal Planbureau publiceert elk jaar een balans van de evolutie van België naar een duurzame ontwikkeling. Die balans analyseert de evolutie van indicatoren van duurzame ontwikkeling (IDO's) naar hun doelstellingen. Ze wordt opgesteld op basis van een gegevensbank van 75 IDO's die beschikbaar is op www.indicators.be en houdt rekening met bestaande initiatieven in België zoals de *Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling* (BS, 2013).

In september 2015 hebben alle lidstaten van de VN de *Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling* (UNRIC, 2016) goedgekeurd. Die omvat een geheel van 17 mondiale doelstellingen (*Sustainable Development Goals*) om een einde te maken aan de armoede, de planeet te beschermen en te zorgen voor vrede en welvaart voor iedereen. Die 17 VN-doelstellingen worden nader bepaald door 169 subdoelstellingen. In maart 2016 werd ook een lijst van opvolgingsindicatoren van die doelstellingen voorgesteld door de VN (UNSTAT, 2016a).

Bij de opvolging van de IDO's in België moet uiteraard ook rekening gehouden worden met die nieuwe ontwikkelingen. Zowel op Europees niveau als in België op federaal en gewestelijk niveau, zijn werkzaamheden aan de gang om de opvolging van de VN-doelstellingen met indicatoren coherent te organiseren. In afwachting van het resultaat van die werkzaamheden werd de jaarlijkse balans van de IDO's geherstructureerd om een eerste opvolging van de 17 VN-doelstellingen voor België te presenteren.

Deze *Working Paper* presenteert die nieuwe balans en de methode om die balans op te stellen op basis van indicatoren die reeds door het FPB worden opgevolgd, d.w.z. de indicatoren van duurzame ontwikkeling (TFDO, 2016) en de aanvullende indicatoren naast het bbp die voor het eerst werden gepubliceerd in 2016 (INR/FPB, 2016).

2. De VN-doelstellingen

2.1. De 17 mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling

De conferentie van de Verenigde Naties over duurzame ontwikkeling van 2012 in Rio de Janeiro heeft de basis gelegd voor een multilateraal proces om mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling te bepalen die concreet, beknopt, beperkt in aantal en ambitieus zijn en die van toepassing zijn op alle landen naargelang hun specifieke kenmerken. Dat proces leidde op 25 september 2015 tot de goedkeuring van de *Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling* door de Algemene Vergadering van de VN, waarin 17 mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling zijn opgenomen (UNRIC, 2016).

Die 17 VN-doelstellingen hebben betrekking op het geheel van sociale, milieu-, economische en institutionele vraagstukken die aan de grondslag liggen van een duurzame ontwikkeling. In het Engels heten ze *Sustainable Development Goals* of *SDGs* en die afkorting wordt vaak ook in Nederlandstalige teksten gebruikt. In tabel 1 worden die doelstellingen opgesomd.

2.2. De 169 subdoelstellingen

Elk van die 17 VN-doelstellingen wordt nader bepaald door een variërend aantal subdoelstellingen. In totaal zijn er 169 subdoelstellingen. Ze hebben zowel betrekking op de gewenste toestand van de wereld in 2030 als op de in te zetten middelen om die te bereiken. Die doelstellingen en subdoelstellingen moeten als een geheel beschouwd worden en zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Kader 1 Terminologie

De woordenschat die de VN-tekst gebruikt, is *doelstelling* (in het Engels *goal*, in het Frans *objectif*) en *subdoelstelling* (in het Engels *target*, in het Frans *cible*). In alle werkzaamheden van de TFDO wordt de Franse term *cible* (in het Nederlands *cijferdoel*) gebruikt om te verwijzen naar een becijferde en tijdgebonden doelstelling. In de Franse versie van deze *Working Paper* wordt *cible* in die betekenis gebruikt en daarom wordt de VN-subdoelstelling *sous-objectif* geheten. In het Nederlands zijn de gebruikte termen en definities de volgende.

Doelstelling van de VN: die term verwijst naar de 17 *Sustainable Development Goals (SDGs)* die door de VN in september 2015 zijn goedgekeurd.

Subdoelstelling van de VN: die term verwijst naar de 169 *targets* die de 17 SDGs nader omschrijven.

Doelstelling: is een situatie die moet bereikt worden. Gekoppeld aan een indicator geeft die de gewenste richting aan waarin de indicator moet evolueren. Bijvoorbeeld: het aandeel van hernieuwbare energie verhogen.

Cijferdoel: is een gekwantificeerde en tijdgebonden doelstelling. Bijvoorbeeld: tegen 2030 het aantal personen dat onder de armoedegrens leeft volgens de nationale definitie met ten minste de helft verminderen.

Tabel 1 De 17 doelstellingen voor duurzame ontwikkeling van de VN

Naam	
	1 Beëindig armoede overal en in al haar vormen
	2 Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw
	3 Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden
	4 Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen
	5 Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes
	6 Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen
	7 Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen
	8 Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen
	9 Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie
	10 Dring ongelijkheid in en tussen landen terug
	11 Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam
	12 Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen
	13 Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden*
	14 Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen
	15 Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe
	16 Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzekert toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen
	17 Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijde partnerschap voor duurzame ontwikkeling

* We erkennen dat het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering het belangrijkste internationale, intergouvernementele forum is om het globale antwoord op de klimaatverandering te onderhandelen.

2.3. De door de VN voorgestelde indicatoren

Om de vooruitgang naar de verwezenlijking van de doelstellingen en de subdoelstellingen van de VN te volgen, werd in maart 2016 een geheel van 242 globale indicatoren voorgesteld door UNSTAT (UNSTAT, 2016a). Elk van de 169 subdoelstellingen van de VN wordt zo opgevolgd door een of meer indicatoren. In dat geheel moeten meerdere indicatoren bovendien opgesplitst worden volgens relevante categorieën zoals geslacht, leeftijd, type werkgelegenheid, geografische ligging (in de stad of op het platteland) enz.

Dat geheel omvat indicatoren met verschillende maturiteitsniveaus (UNSTAT, 2016b). Voor bepaalde indicatoren zijn de berekeningsmethoden nauwkeurig gedefinieerd en getest, terwijl voor andere indicatoren nog onderzoek moet verricht worden. Die lijst zal in de komende jaren dus nog evolueren.

Elke lidstaat wordt aangemoedigd een uitvoerings- en opvolgingsprogramma voor de VN-doelstellingen op te stellen voor de komende vijftien jaar. Onder andere op basis van de gegevens uit de nationale statistische systemen zullen de VN de opvolging en beoordeling van de mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling organiseren.

Op het niveau van de Verenigde Naties is het *Politiek forum op hoog niveau voor duurzame ontwikkeling* het belangrijkste orgaan voor de opvolging en beoordeling van de *Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling* en de mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. Dat forum komt van 11 tot 20 juli 2016 bijeen in New York.

3. Opvolging van de VN-doelstellingen in België

De opvolging van de VN-doelstellingen in België moet uiteraard in een Europees kader geplaatst worden. De Europese Commissie en Eurostat zouden voor het einde van 2016 voorstellen moeten publiceren³. In België zijn het Interfederaal Instituut voor de Statistiek en de Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling met werkzaamheden over die vraagstukken gestart.

In afwachting van de publicatie van de Europese en Belgische werkzaamheden ter opvolging van de VN-doelstellingen werd er beslist een eerste balans te maken om de vooruitgang van België naar die 17 doelstellingen te evalueren met indicatoren die de TFDO van het FPB al opvolgt in het kader van zijn terugkerende werkzaamheden: de indicatoren van duurzame ontwikkeling (IDO's) van de website *www.indicators.be* (TFDO, 2016) en de aanvullende indicatoren naast het bbp die voor het eerst in 2016 werden gepubliceerd (INR/FPB, 2016).

Deze *Working Paper* presenteert een eerste oefening door maximaal twee indicatoren te kiezen voor elke VN-doelstelling waarbij, voor zover mogelijk, enkel de indicatoren die al opgevolgd worden door de TFDO gebruikt worden. Die selectie wordt beschreven in paragraaf 3.1. Deze oefening past in het kader van de jaarlijkse balansen die de TFDO opmaakt over de indicatoren van duurzame ontwikkeling en in het algemenere kader van zijn evaluatieopdracht van het beleid inzake duurzame ontwikkeling uit de wet van mei 1997 (BS, 2014). Paragraaf 3.2 beschrijft de gebruikte methoden om de vooruitgang van die indicatoren naar hun doelstelling te evalueren.

Die nieuwe VN-doelstellingen leggen in het bijzonder de nadruk op de ongelijkheden binnen landen. De subdoelstellingen en de indicatoren van UNSTAT worden vaak opgesplitst volgens geslacht, leeftijd, type handicap enz. Aangezien het om een eerste oefening gaat, zijn die opsplitsingen niet opgenomen in deze balans. De website *www.indicators.be* (TFDO, 2016) en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp* (INR/FPB, 2016) presenteren daarentegen een groot aantal opsplitsingen. Deze *Working Paper* gebruikt indicatoren uit die twee bronnen. Geïnteresseerde lezers kunnen de opsplitsingen daar raadplegen.

3.1. Selectiemethode van de indicatoren

3.1.1. Selectie van relevante subdoelstellingen voor België

Eerst werd een selectie gemaakt van de meest relevante VN-subdoelstellingen voor België. Die aanpak stemt overeen met de *Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling* (UNRIC, 2016) die bepaalt dat “*elke regering haar eigen nationale targets vastlegt, daarbij geleid door het globale ambitieniveau maar wel rekening houdend met nationale omstandigheden*” (§55).

³ De Commissie zou in 2016 een mededeling moeten publiceren met daarin regels over de monitoring. Eurostat zou eveneens reeds in 2016 een eerste rapport publiceren met een stand van zaken aan het begin van de voor de doelstellingen vastgelegde periode (*baseline*). Vanaf 2017 zouden er op regelmatige basis monitoringrapporten moeten verschijnen. Hun structuur en inhoud zullen afhangen van de manier waarop de SDGs geïntegreerd zullen worden in het Europese beleid, en in het bijzonder van hun band met de Europa 2020-strategie en de EU-strategie voor duurzame ontwikkeling (Massarelli, 2016a en 2016b).

Bepaalde subdoelstellingen (16 in totaal) hebben betrekking op problemen die België niet aanbelangen en worden dus niet gekozen. Het gaat bijvoorbeeld om subdoelstelling 1.1 *Tegen 2030 extreme armoede uitroeien voor alle mensen wereldwijd, die met minder dan \$ 1,25 per dag moeten rondkomen*, of subdoelstelling 16.9 *Tegen 2030 een wettelijke identiteit voorzien voor iedereen, met inbegrip van geboorteregistratie*.

Andere subdoelstellingen (12 in totaal) die betrekking hebben op te nemen maatregelen op internationaal niveau, werden evenmin gekozen; bijvoorbeeld subdoelstelling 14.7 *Tegen 2030 de economische voordelen vergroten voor kleine eilandstaten en voor de minst ontwikkelde landen van het duurzaam gebruik van mariene rijkdommen, ook via het duurzaam beheer van visserij, aquacultuur en toerisme*.

De gekozen subdoelstellingen hebben dus betrekking op in meerdere of mindere mate belangrijke vraagstukken die relevant zijn voor België, ook wanneer het niet om de hele subdoelstelling gaat. Een voorbeeld hiervan is subdoelstelling 2.2 *Tegen 2030 komaf maken met alle vormen van malnutritie, waarbij ook tegen 2025 voldaan moet kunnen worden aan de internationaal overeengekomen doelstellingen met betrekking tot groeiachterstand en ondergewicht bij kinderen onder de 5 jaar; en eveneens tegemoetkomen aan de voedingsbehoeften van adolescente meisjes, zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en oudere personen*. In België vormt malnutritie van het type ondervoeding een probleem voor een deel van de ouderen, maar malnutritie van het type overvoeding of onevenwichtige voeding (te veel vet, suiker en zout) vormt een probleem voor een groot deel van de bevolking. Die subdoelstelling moet dus opgevolgd worden in België.

Voor bepaalde subdoelstellingen (21 in totaal) die relevant zijn voor België, zijn enkel de gewesten en gemeenschappen bevoegd (vraagstukken inzake landbouw, onderwijs, ruimtelijke ordening enz.). Toch worden bepaalde subdoelstellingen met betrekking tot gewest- of gemeenschapsbevoegdheden hier beschouwd omdat ze een invloed hebben op het federale beleid. Zo wordt onderwijs opgenomen omdat werkgelegenheid en gezondheid door het opleidingsniveau beïnvloed worden.

Voor de 120 aldus geselecteerde subdoelstellingen moet het federale niveau actie ondernemen om aan hun realisatie bij te dragen en indicatoren presenteren om hun evolutie op te volgen.

3.1.2. Selectie van indicatoren

In de lijst die UNSTAT in maart 2016 publiceerde (UNSTAT, 2016a), wordt elke subdoelstelling gekoppeld aan twee (soms een of drie) indicatoren. Die indicatoren worden hier *I-SDGs* geheten. Om een eerste balans van de vooruitgang naar die VN-doelstellingen op te maken, moet er binnen de indicatoren die gekoppeld zijn aan de relevante subdoelstellingen voor België, een beperkt aantal bestaande indicatoren worden aangeduid.

Om die balans voor te bereiden, werd ervoor gekozen te werken met de indicatoren uit bestaande gegevensbanken van het FPB, d.w.z. de indicatoren van duurzame ontwikkeling (IDO's, zie TFDO, 2016) en de aanvullende indicatoren naast het bbp (AI's, zie INR/FPB, 2016). Er werd ook beslist om, voor zover mogelijk, twee indicatoren per VN-doelstelling te presenteren.

Om die indicatoren te selecteren, werden dus de volgende stappen doorlopen.

1. Alleen de voor België relevante subdoelstellingen die in punt 3.1.1 werden bepaald, worden in aanmerking genomen. De lijst van I-SDGs die overeenstemmen met die subdoelstellingen vormt het uitgangspunt voor die selectie.
2. De beschouwde indicatoren komen uit de bestaande gegevensbanken van het FPB (IDO's en AI's). De indicatoren zijn ofwel identiek of nauw verwant aan de I-SDGs; ofwel, als er geen bestaande indicator van het FPB overeenstemt met de I-SDGs, relevant om de subdoelstelling te volgen.
3. De indicatoren moeten gekoppeld zijn aan twee verschillende subdoelstellingen van elke VN-doelstelling.
4. Die indicatoren moeten bij voorkeur voorzien zijn van een cijferdoel.
5. Als UNSTAT eenzelfde indicator voor twee of meer subdoelstellingen gebruikt, wordt een keuze gemaakt om herhalingen te vermijden.

Die selectie heeft geleid tot een lijst van indicatoren die overeenstemmen met twee indicatoren per VN-doelstelling, behalve voor zes VN-doelstellingen waarvoor een indicator werd voorgesteld. Om die balans van de vooruitgang naar de SDGs meer betekenis te geven, werden drie nieuwe indicatoren toegevoegd die gemakkelijk berekend konden worden op basis van in België officieel gepubliceerde gegevens:

- *tijd besteed aan huishoudelijk werk;*
- *mariene oppervlakte in Natura 2000-gebied;*
- *slachtoffers van natuurrampen per 100 000 personen.*

3.2. Evaluatiemethodes

Als een cijferdoel aan een indicator gekoppeld is, is een nauwkeurigere evaluatie mogelijk dan wanneer er geen cijferdoel bestaat. In dat geval kan alleen de richting waarin de indicator evolueert geëvalueerd worden. Dan is het niet mogelijk zich uit te spreken over het huidige niveau van de indicator of over de snelheid van zijn evolutie. Deze paragraaf presenteert dus twee verschillende methodes om indicatoren te evalueren, naargelang er voor de indicator een cijferdoel aanwezig is of niet.

3.2.1. Evaluatie wanneer een cijferdoel bestaat

Als een indicator voorzien is van een cijferdoel, komt de evaluatie neer op de volgende vraag beantwoorden: laat de verwachte evolutie van de indicator over de periode 2015-2030 toe het cijferdoel te bereiken?

In bepaalde gevallen bestaan er projecties *bij ongewijzigd beleid* die uitgevoerd werden in andere FPB-werkzaamheden. Die projecties kunnen gebruikt worden om de verwachte evolutie van de indicatoren te beschrijven.

Dergelijke projecties (FPB, 2014 en FPB, 2015) werden gebruikt voor de volgende indicatoren:

- *hernieuwbare energie*;
- *finale energie-intensiteit*;
- *uitstoot van broeikasgassen*;
- *vervoer van personen met de wagen (modaal aandeel)*.

Als die projecties bij ongewijzigd beleid verouderd zijn of niet bestaan, wordt een berekeningsmethode voor de trend en daarna een extrapolatie van die trend gebruikt. De gevolgde methode in deze *Working Paper* bestaat erin een trend te berekenen met de methode van Hodrick-Prescott (Hodrick en Prescott, 1997) en die trend te extrapoleren tot 2030. De trend wordt berekend met gegevens over de periode 2000-2015 (of de periode met beschikbare gegevens als de indicator niet over de hele periode beschikbaar is).

Wanneer een indicator over de periode 2000-2015 een grote variabiliteit vertoont, geeft de berekende trend geen relevante informatie over de gemiddelde evolutie van de indicator. Die indicator kan dan niet volgens die methode geëvalueerd worden. In deze oefening is dat het geval voor de indicator *slachtoffers van natuurrampen*, als gevolg van het grillige karakter en de zeer uiteenlopende omvang van natuurrampen.

De methode van Hodrick-Prescott gebruikt een arbitraire parameter λ die in de geraadpleegde literatuur voor jaarlijkse gegevens vaak gelijk is aan 100. Die waarde wordt gebruikt in deze *Working Paper*. Als λ zeer grote waarden (richting oneindig) aanneemt, wordt de trend een regressielijn. Als λ daarentegen zeer kleine waarden (richting 0) aanneemt, wordt de trend gelijk aan de waargenomen reeks.

De extrapolatie wordt uitgevoerd door de groeivoet van het laatste berekende jaar van de trend geleidelijk te verminderen door die elk jaar te vermenigvuldigen met 0,9. Daardoor kan een extrapolatie uitgevoerd worden die niet exponentieel toeneemt, wat op lange termijn vaak realistischer is.

Voor elke indicator wordt het overeenstemmende cijferdoel gegeven in bijlage 1 van deze *Working Paper*. De cijferdoelen van de indicatoren worden bepaald op basis van beleidsbeslissingen. Ze zijn in de eerste plaats afkomstig uit de lijst van VN-subdoelstellingen (UNRIC, 2016) en de lijst van UNSTAT-indicatoren (UNSTAT, 2016a). Als met die bronnen geen cijferdoel bepaald kan worden, werden andere verbintenissen van België gebruikt: de Europa 2020-strategie, het Nationaal hervormingsprogramma (Federale regering, 2016) en de *Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling* (BS, 2013). Tot slot kan voor meerdere indicatoren met geen enkele van de bovenvermelde bronnen een cijferdoel bepaald worden. Die indicatoren worden evenwel gebruikt in scenario's die leiden tot de bestaande doelstellingen tegen 2050 en die ontwikkeld werden op het FPB. In dat geval werden de door die indicatoren in 2030 bereikte niveaus in die scenario's beschouwd als cijferdoelen. Bijlage 1 bij deze *Working Paper* geeft volledige informatie over de gebruikte cijferdoelen. In totaal zijn 13 van de 31 indicatoren voorzien van een cijferdoel.

In tabel 2 worden de drie mogelijke resultaten voor die evaluatie toegelicht. Die methode geeft a priori slechts twee mogelijke resultaten: ofwel wordt het cijferdoel bereikt, ofwel niet. Om rekening te houden

met een bepaalde onzekerheid in die projecties, werd een intermediaire evaluatie toegevoegd wanneer de projectie van de trends het niet mogelijk maakt het cijferdoel te bereiken in 2030, maar er wel dicht bij aanleunt. Een marge van 10 % werd arbitrair gekozen.

Tabel 2 Evaluatie van een indicator ten opzichte van een cijferdoel

Evaluatie	Icoon
De voortzetting van de huidige trends tot 2030 maakt het mogelijk het cijferdoel te bereiken: gunstige evolutie	
De voortzetting van de huidige trends tot 2030 maakt het niet mogelijk het cijferdoel te bereiken, met een afwijking van minder dan 10 % van de waarde van het cijferdoel: onzekere evolutie	
De voortzetting van de huidige trends tot 2030 maakt het niet mogelijk het cijferdoel te bereiken, met een afwijking van meer dan 10 % van de waarde van het cijferdoel: ongunstige evolutie	

3.2.2. Evaluatie wanneer geen cijferdoel bestaat

Wanneer een indicator een doelstelling heeft maar geen cijferdoel, dan kan enkel de richting waarin de indicator moet evolueren bepaald worden. Een voorbeeld van een dergelijke doelstelling is subdoelstelling 8.1 over het bbp: *De economische groei per capita in stand houden (...)*. Een ander voorbeeld is subdoelstelling 6.4 over het watergebruik, die een uiterste datum heeft maar geen gekwantificeerde doelstelling: *Tegen 2030 in aanzienlijke mate de efficiëntie van het watergebruik verhogen (...)*.

In het algemeen zal de indicator moeten stijgen of dalen om bij te dragen aan de realisatie van de VN-doelstellingen. Toch is het mogelijk dat een indicator reeds een bevredigend niveau bereikt heeft en dan volstaat het dat hij op dat niveau blijft. Voor de indicatoren zonder cijferdoel werden de VN-doelstellingen en -subdoelstellingen en ook de *Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling* (BS, 2013) gebruikt om de gewenste richting voor hun evolutie te bepalen: stijgen, dalen of eventueel stabiel blijven (zie Bijlage 1).

Aangezien de VN-doelstellingen betrekking hebben op de komende 15 jaar, komt de indicator evalueren in dit geval neer op bepalen of de groei van de afgelopen 15 jaar (even lange periode) al dan niet in de richting van de doelstelling gaat.

De aangewende methode voor die balans werd door Eurostat gebruikt om haar *Sustainable Development Indicators* te evalueren (Eurostat, 2014). Het betreft de berekening van de correlatiecoëfficiënt van Spearman tussen de waarnemingen van de indicator en een temporele trend. De periode 2000-2015 (of de periode met beschikbare gegevens als die periode korter is) werd gebruikt om de correlatie te berekenen. Er zijn drie resultaten mogelijk (zie tabel 3).

Tabel 3 Evaluatie van de richting van de evolutie van een indicator

Evaluatie	Icoon
De correlatie is significant en de indicator evolueert in de richting van de doelstelling: gunstige evolutie	
De correlatie is niet significant: onzekere evolutie	
De correlatie is significant en de indicator evolueert in de tegengestelde richting van de doelstelling: ongunstige evolutie	

4. Balans

Dit hoofdstuk presenteert voor België een eerste evaluatie van de vooruitgang van 31 indicatoren naar de mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling die in september 2015 door de VN werden aangenomen. Tabel 4 geeft een overzicht van die evaluatie; de vier kolommen tonen:

- de VN-doelstelling, gesymboliseerd door haar logo (zie tabel 1 voor de volledige naam van die doelstellingen);
- de naam van de indicator, met een verwijzing naar de uitdaging uit de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling (LTV DO) waaraan de indicator gekoppeld is;
- het cijferdoel dat de indicator moet bereiken in 2030 wanneer dat bestaat, of bij gebrek eraan de gewenste richting voor de evolutie van de indicator;
- het resultaat van de evaluatie, gesymboliseerd door een groen (gunstige evolutie), oranje (onzekere evolutie) of rood (ongunstige evolutie) icoon.

De gebruikte methode om de vooruitgang van de indicatoren naar de VN-doelstellingen te evalueren, steunt op de trends die tussen 2000 en 2015 werden waargenomen. Ze wordt toegelicht in paragraaf 3.2.

Voor 13 van de 31 gekozen indicatoren preciseert een cijferdoel het niveau dat de indicator moet bereiken in 2030⁴ (zie bijlage 1 voor meer informatie over de gedefinieerde cijferdoelen voor elke indicator). Het is dan mogelijk om het in 2030 bereikte niveau door de huidige trends voort te zetten, te vergelijken met het niveau van het te bereiken cijferdoel. Er zijn drie resultaten mogelijk.

1. Het cijferdoel is bereikt in 2030 (gunstige evolutie); dat is het geval voor 4 van die 13 indicatoren.
2. Het cijferdoel is bijna bereikt in 2030. In dat geval werd er een arbitraire marge van 10 % gekozen (onzekere evolutie). Slechts 1 van de 13 indicatoren valt in die categorie, namelijk die over hernieuwbare energie.
3. Het cijferdoel is niet bereikt in 2030 en het bereikte niveau door de trend te verlengen, is er meer dan 10 % van verwijderd (ongunstige evolutie). Dat is het geval voor 8 indicatoren.

De waarde van de arbitraire marge van 10 % verhogen, heeft in de praktijk weinig invloed op het resultaat van de evaluatie. Voor de indicatoren die hun cijferdoel in 2030 niet bereiken, bedraagt de afwijking immers meer dan 30 %, op twee uitzonderingen na. Voor hernieuwbare energie bedraagt die afwijking 7 %. De uitstoot van broeikasgassen ligt bij de voortzetting van de huidige trend in 2030 13 % onder het cijferdoel. Maar zoals uitgelegd in de bijlage (indicator 24), zou dat cijferdoel voor eind 2016 versterkt moeten worden in het op Europees niveau verwachte akkoord over de verdeling van de doelstellingen van het *Kader voor het klimaat- en energiebeleid 2030*. Voor alle andere indicatoren wijkt de projectie in 2030 meer dan 30 % af van het niveau van het cijferdoel.

Voor de overige 18 van de 31 gekozen indicatoren bestaat er geen cijferdoel en kan enkel de richting van de evolutie van de indicator geëvalueerd worden. Er zijn drie resultaten mogelijk.

⁴ Een bijkomend cijferdoel bestaat voor de indicator *slachtoffers van natuurrampen*. Die indicator vertoont echter grote schommelingen, hoofdzakelijk door het grillige karakter van natuurrampen. Voor een indicator met een dergelijke variabiliteit kan er geen significante trend noch extrapolatie opgemaakt worden, wat de evaluatie ten opzichte van het cijferdoel onmogelijk maakt. Die indicator wordt dan ook enkel geëvalueerd op basis van de richting van zijn evolutie.

1. De indicator evolueert in de richting van de doelstelling (gunstige evolutie). Dat is het geval voor 6 indicatoren.
2. De indicator evolueert in de tegengestelde richting van de doelstelling (ongunstige evolutie). Dat is het geval voor 2 indicatoren.
3. De richting van de evolutie van de indicator is statistisch niet significant (onzekere evolutie). Dat is het geval voor 10 van de indicatoren. Er dient te worden opgemerkt dat 8 van die 10 indicatoren betrekking hebben op sociale problematieken.

Het verschil tussen die twee evaluatiemethodes wordt geïllustreerd door het verschil tussen de evaluatie van de evoluties van het *risico op armoede en sociale uitsluiting* en het *armoederisico*. Die twee indicatoren beschrijven verwante problematieken en zijn allebei relatief stabiel in de tijd. De evaluatie ervan zou dus identiek moeten zijn. Maar de indicator *risico op armoede en sociale uitsluiting* wordt gebruikt om de VN-subdoelstelling 1.2 op te volgen; die bevat een precies cijferdoel, namelijk de halvering van de armoede tegen 2030. Het is dus mogelijk een evaluatie te maken t.o.v. dat cijferdoel en vast te stellen dat het huidige niveau (2,3 miljoen personen) ruim boven het cijferdoel (1,2 miljoen) ligt en dat zou blijven als de huidige trend zich voortzet. Het cijferdoel zou dus niet bereikt worden en de evolutie van de indicator is dus ongunstig. De indicator *armoederisico* wordt daarentegen gebruikt om de VN-subdoelstelling 10.2 op te volgen; die heeft geen precies cijferdoel. De evaluatie kan dan enkel gebeuren op basis van de richting van de evolutie en in dit geval heeft de trend geen statistisch significante richting, wat coherent is met het feit dat de indicator relatief stabiel is. De evolutie van die indicator is dus onzeker. Dat verschil in evaluatie wordt dus verklaard door de beschikbaarheid van een cijferdoel en de verschillende evaluatiemethode.

Wanneer er een cijferdoel bepaald kan worden, geeft de evaluatie dus relevantere informatie. Wanneer het cijferdoel niet bereikt wordt door de huidige trends te verlengen, is dat een aanwijzing dat de inspanningen uitgebreid moeten worden en dat het gevoerde beleid versterkt moet worden om de aangegane verbintenissen na te leven. Wanneer er echter geen cijferdoel beschikbaar is, geeft de evaluatie geen informatie over de snelheid waarmee de indicator naar zijn doelstelling evolueert, noch over het verschil tussen zijn huidige niveau en de doelstelling. Wanneer de indicator evolueert in de richting van zijn doelstelling geeft de evaluatie geen aanwijzing over de inspanningen die in de toekomst nodig zullen zijn om de doelstelling te bereiken.

Wanneer alle 31 indicatoren samen worden beschouwd, is er geen duidelijke trend af te leiden uit deze balans. Voor 10 van de 31 indicatoren is de evolutie gunstig, voor 10 andere indicatoren ongunstig en voor 11 indicatoren onzeker.

Die 31 indicatoren kunnen opgesplitst worden volgens de uitdagingen van de LTV DO: de sociale en maatschappelijke indicatoren, de indicatoren over de consumptie- en productiepatronen (CPP), de milieu-indicatoren en de governance-indicatoren. Die opsplitsing kan echter niet gemaakt worden voor de 17 VN-doelstellingen die allemaal transversaal zijn en elk subdoelstellingen bevatten in verscheidene van die uitdagingen.

De 14 **sociale indicatoren** tonen vier ongunstige evoluties zoals het *risico op armoede en sociale uitsluiting* of de *werkloosheidsgraad*, en twee gunstige evoluties (*sterfgevallen door cerebrovasculaire aandoeningen* en

vrouwelijke parlementsleden). Ze bevatten ook het grootste aantal indicatoren met een onzekere evolutie. Dat grote aantal indicatoren met onzekere evolutie is deels te wijten aan de afwezigheid van een cijferdoel en aan een relatief stabiele situatie sinds 2000, zonder uitgesproken opwaartse of neerwaartse trend, zoals in het geval van *levenslang leren* of *armoederisico*. Het is ook te wijten aan een beperkt aantal waarnemingen om een significante trend vast te stellen, zoals in het geval van de *tijd besteed aan huishoudelijk werk* of het *vertrouwen in instellingen*, problematieken die nog maar recent bestudeerd worden en waarvoor de gegevens niet ver genoeg teruggaan in de tijd.

De 8 **indicatoren over de consumptie- en productiepatronen** tonen het grootste aantal gunstige evoluties (4), zoals de *recyclage van afval* of het *bbp per inwoner*. De evaluatie van die vier indicatoren heeft echter enkel betrekking op de richting van de evolutie, aangezien er geen cijferdoel is. Twee indicatoren tonen een ongunstige evolutie, namelijk de *finale energie-intensiteit* die te traag daalt naar het vooropgestelde cijferdoel in de VN-subdoelstelling 7.3, en het *vervoer van personen met de wagen*, aangezien de huidige projecties bij ongewijzigd beleid een toename van het modale aandeel van wagens tonen (en dus een daling van het modale aandeel van het collectief vervoer). Twee indicatoren tonen een onzekere evolutie, namelijk de indicator over *hernieuwbare energie* die minder dan 10 % lager ligt dan het cijferdoel in 2030 en de indicator over het *binnenlands materiaalverbruik*.

De 7 **milieu-indicatoren** tonen evenveel (3) gunstige evoluties, zoals de *uitstoot van fijn stof* of *nitraat in het water*, als ongunstige evoluties, zoals de *uitstoot van broeikasgassen* of de *duurzame visvangst*. Een enkele indicator toont een onzekere evolutie, de *landoppervlakte in Natura 2000-gebied*.

Er zijn 2 **governance-indicatoren** en ze hebben enerzijds betrekking op *onderzoek en ontwikkeling* en anderzijds op *officiële ontwikkelingshulp*. Beide hebben een cijferdoel. Bij voortzetting van de huidige trends zou de eerste zijn cijferdoel bereiken en de tweede niet.

De indicatoren uit deze balans tonen dus uiteenlopende evoluties naar de VN-doelstellingen. Van de 31 geselecteerde indicatoren zijn er slechts 4 die met de voorzetting van de huidige trends het toegewezen cijferdoel bereiken en een andere indicator bereikt bijna het cijferdoel. 6 andere indicatoren evolueren gunstig sinds 2000, in de richting van hun doelstelling. Maar omdat er geen precies cijferdoel voor die indicatoren kon vastgesteld worden, is het niet mogelijk te bepalen of die evolutie voldoende bijdraagt om de VN-doelstellingen te bereiken. De evolutie van de overige 20 indicatoren is ongunstig of onzeker. In dat geval zullen er extra inspanningen nodig zijn om de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling te bereiken.

Deze balans is een eerste evaluatie van de vooruitgang van België naar de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling op basis van bestaande en snel toegankelijke gegevens. In België zijn er werkzaamheden aan de gang, in het bijzonder in het Interfederaal Instituut voor de Statistiek en de Interministeriële Conferentie Duurzame Ontwikkeling. Ook de Europese Commissie en Eurostat zullen voorstellen ter zake doen. Op internationaal niveau zouden de syntheseswerkzaamheden van de VN en de werkzaamheden zoals die van Nicolai *et al.* (2015), die de trends van de indicatoren op internationaal niveau evalueren, en die van Sachs *et al.* (2016), die kwantitatieve drempels voorstellen om de vooruitgang van indicatoren naar hun doelstelling te evalueren, eveneens nuttige bijdragen moeten leveren om de volgende balansen van de evolutie van België naar de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN te vervolledigen en te verbeteren.

Tabel 4 Balans 2016 van de vooruitgang naar de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling

SDG ¹	Indicator	Uitdaging	Doelstelling/ cijferdoel	Evaluatie
	1. Risico op armoede of sociale uitsluiting	Soc.	1,17 miljoen	
	2. Obesitas bij volwassenen	Soc.	↘	
	3. Oppervlakte biologische landbouw	CPP	↗	
	4. Sterfgevallen door cerebrovasculaire aandoeningen	Soc.	↘	
	5. Verkeersdoden	Soc.	210	
	6. Vroegtijdige schoolverlaters	Soc.	0 %	
	7. Levenslang leren	Soc.	↗	
	8. Tijd besteed aan huishoudelijk werk	Soc.	↘	
	9. Vrouwelijke parlementsleden	Soc.	50 %	
	10. Nitraat in rivierwater	Milieu	↘	
	11. Waterverbruik per inwoner	CPP	↘	
	12. Hernieuwbare energie ²	CPP	18%	
	13. Finale energie-intensiteit ²	CPP	1,95 MJ/€	
	14. bbp/inwoner	CPP	↗	
	15. Werkloosheidsgraad	Soc.	↘	
	16. Vervoer van personen met de wagen ²	CPP	65%	
	17. Onderzoek en ontwikkeling	Gov.	3 % van het bbp	
	18. Armoederisico	Soc.	↘	
	19. Gini-index	Soc.	↘	
	20. Uitstoot van fijn stof	Milieu	29,2 kt	
	21. Binnenlands materiaalverbruik	CPP	↘	
	22. Gerecycleerd afval	CPP	↗	
	23. Slachtoffers van natuurrampen	Soc.	↘	
	24. Uitstoot van broeikasgassen ²	Milieu	104,9 Mt CO ₂ eq.	
	25. Duurzame visvangst	Milieu	100 %	
	26. Mariene oppervlakte in het Natura 2000-gebied	Milieu	10 %	
	27. Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied	Milieu	↗	
	28. Populatie weidevogels	Milieu	↗	
	29. Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte	Soc.	↗	
	30. Vertrouwen in instellingen	Soc.	↗	
	31. Officiële ontwikkelingshulp	Gov.	0,7 % van het bbp	

Nota's: CPP = Consumptie- en productiepatronen, Soc = Sociaal, Gov = Governance.

1 - De lijst met SDGs staat in tabel 1.

2 - Indicatoren waarvoor de voortzetting van de trend berekend werd op basis van bestaande FPB-projecties.

Tabel 5 Overzicht van de evaluatie van de indicatoren

Evaluatie t.o.v. het cijferdoel			Evaluatie van de richting van de evolutie		
Gunstige evolutie	4 indicatoren		Gunstige evolutie	6 indicatoren	
Onzekere evolutie	1 indicator		Onzekere evolutie	10 indicatoren	
Ongunstige evolutie	8 indicatoren		Ongunstige evolutie	2 indicatoren	

5. Bijlage 1: lijst van de gekozen indicatoren

In deze bijlage worden alle opvolgingsindicatoren uit de balans beschreven. Voor de ene of de twee opvolgingsindicatoren (indicatoren van de balans) bij elke VN-doelstelling wordt de volgende informatie gegeven:

- de opgevolgde subdoelstelling van de VN;
- de I-SDG: een door UNSTAT (*United Nations Statistics Division*) voorgestelde indicator om die subdoelstelling op te volgen;
- de definitie van de opvolgingsindicator van de balans die overeenstemt met die I-SDG of met de subdoelstelling (zie 3.1 voor de selectiemethode);
- het cijferdoel dat voor deze indicator gegeven wordt, als dat bestaat, of de richting waarin de indicator moet evolueren;
- een commentaar in het bijzonder over de eventuele verschillen tussen de opvolgingsindicator en de door UNSTAT voorgestelde indicator.

De cijfergegevens van deze indicatoren en de trends berekend aan de hand van deze gegevens zijn opgenomen in het document *Balans 2016 van de indicatoren van duurzame ontwikkeling* op www.plan.be.

De originele taal van de VN-teksten is het Engels en er bestaat een officiële vertaling in het Frans. Voor de VN-doelstellingen bestaat er ook een Nederlandse versie die gezamenlijk door België en Nederland werd uitgewerkt. Bepaalde fouten werden vastgesteld in de vertalingen. In die gevallen werd de tekst in het Frans of het Nederlands aangepast door het FPB om te beantwoorden aan de originele Engelse tekst.

Voor de formuleringen van de VN-doelstellingen heeft het officiële Engelse document (UN, 2015a) als referentie gediend om indien nodig de tekst van de Franse (ONU, 2015) en Nederlandse vertalingen (UNRIC, 2016) aan te passen. Voor de formuleringen van de indicatoren heeft het officiële Engelse document (UNSTAT, 2016b) als referentie gediend om indien nodig de tekst van de Franse vertalingen (UNSTAT, 2016c) aan te passen. Voor de Nederlandse tekst werden de namen van die indicatoren door het FPB vertaald op basis van de Engelse versie van het document.

Doelstelling 1: Beëindig armoede overal en in al haar vormen

Voor deze doelstelling werd er maar een indicator opgenomen. Buiten subdoelstelling 1.2, die hieronder opgenomen is, komt geen enkele indicator van de TFDO overeen met de indicatoren die door UNSTAT voorgesteld worden om de andere subdoelstellingen, die grotendeels over problemen gaan die weinig of niet voorkomen in België, op te volgen. Niettemin wordt de indicator "*Aantal doden, vermisten en slachtoffers door rampen, per 100 000 personen*" door UNSTAT (indicator 1.5.1) voorgesteld voor subdoelstelling 1.5, maar die indicator wordt in deze Balans opgenomen in doelstelling 13 over klimaat.

Indicator 1. Risico op armoede of sociale uitsluiting

Subdoelstelling 1.2. *Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen.*

I-SDG: 1.2.1 *Deel van de bevolking dat leeft onder de nationale armoedegrens, naar geslacht en leeftijd.*

Definitie: de opvolgingsindicator is het *aantal personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting*. Deze indicator wordt berekend aan de hand van drie sub-indicatoren die elk een dimensie van armoede meten. Ze worden berekend aan de hand van de SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions – Enquête over de inkomsten en de levensomstandigheden*). Die enquête wordt in alle EU-lidstaten georganiseerd. In België organiseert Statistics Belgium deze binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat (2015a), dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

De opvolgingsindicator komt overeen met de som van personen die tot één van de drie deelpopulaties behoren.

- Het aantal personen met een armoederisico komt overeen met het aantal personen met een equivalent netto beschikbaar huishoudinkomen dat lager is dan 60 % van het mediaan equivalent netto beschikbaar huishoudinkomen van de bevolking (zie ook indicator 18).
- Het aantal personen dat leeft in een huishouden met een lage werkintensiteit komt overeen met het aantal personen tussen 0 en 59 jaar dat leeft in een huishouden waarvan de werkintensiteit lager is dan 20 %. De werkintensiteit van een huishouden is gelijk aan de verhouding tussen het aantal effectief gewerkte maanden door de gezinsleden op actieve leeftijd (18-59 jaar die niet studeren) en het totale aantal maanden dat die personen konden werken tijdens het desbetreffende jaar.
- Het aantal personen dat zich in een situatie van ernstige materiële deprivatie bevindt, is gelijk aan het aantal personen dat geconfronteerd wordt met minstens vier van de volgende negen problemen:
 1. onverwachte kosten niet kunnen opvangen;
 2. niet om de andere dag een maaltijd met proteïnen kunnen eten;
 3. zijn huis niet adequaat kunnen verwarmen;
 4. zich niet één keer per jaar één week vakantie weg van thuis kunnen veroorloven;
 5. geen auto hebben (indien gewenst);
 6. geen televisie hebben (indien gewenst);
 7. geen telefoon hebben (indien gewenst);
 8. geen wasmachine hebben (indien gewenst);
 9. achterstallen hebben voor het aflossen van hypotheeklening, huur of facturen voor de diensten van openbaar nut.

Cijferdoel: in navolging van de Europa 2020-strategie heeft België een doelstelling aangenomen om het aantal personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting tussen 2008 en 2018 met 380 000 personen te verminderen aan de hand van de SILC-gegevens. In 2008 behoorden 2,194 miljoen personen tot die groep. Tegen 2030, moet het aantal personen met een risico op armoede of sociale uitsluiting gehalveerd en dus teruggebracht zijn tot 1,170 miljoen personen.

Commentaar: deze opvolgingsindicator werd gekozen omdat die overeenkomt met de nationale en Europese definitie van multidimensionele armoede die werd bepaald in de context van de Europa 2020-strategie. De website *indicators.be*, fiche *Armoede: multidimensioneel* en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Indicator 5 *Risico op armoede of sociale uitsluiting* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 2: Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw

Indicator 2. Obesitas bij volwassenen

Subdoelstelling 2.2. *Tegen 2030 komaf maken met alle vormen van ondervoeding, waarbij ook tegen 2025 voldaan moet kunnen worden aan de internationaal overeengekomen doelstellingen met betrekking tot groeiachterstand en ondergewicht bij kinderen onder de 5 jaar; en eveneens tegemoetkomen aan de voedingsbehoeften van adolescente meisjes, zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en oudere personen.*

I-SDG: de door UNSTAT voorgestelde indicatoren zijn niet aangepast aan de Belgische situatie (2.2.1 *Prevalentie van groeiachterstand [...] bij kinderen onder de 5 jaar*) of worden door België niet opgevolgd (2.2.2 *Prevalentie van malnutritie [...] bij kinderen onder de 5 jaar, opgesplitst naar type (overgewicht en ondergewicht)*). *Obesitas bij volwassenen* wordt, daarentegen, wel opgevolgd.

Definitie: de opvolgingsindicator is het *aandeel van de bevolking met obesitas*. Obesitas is een situatie van ernstig lichaamsovergewicht, dat overeenstemt met een body mass index hoger dan 30. De body mass index (of BMI) is de verhouding tussen het gewicht in kilogram en de lengte in meter in het kwadraat. De volwassen bevolking wordt gedefinieerd als de bevolking ouder dan 18 jaar. Die meting van het gewicht van een persoon ten opzichte van zijn lengte is gecorrigeerd met het vetgehalte van het lichaam van een volwassene (Eurostat, 2015f). Personen met zwaarlijvigheid lopen een groter risico op chronische aandoeningen zoals hart- en vaatziekten, diabetes en bepaalde kankers (WHO, 2015). De gegevens zijn afkomstig van de nationale gezondheidsenquêtes die uitgevoerd worden door het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV, 2014⁵).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid in de door België aangegane verbintenissen. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*de morbiditeit/mortaliteit door chronische ziekten zal*

⁵ Voor de gezondheidsenquête van 1997 werden er 10.221 personen ondervraagd. Voor die van 2001: 12.111; van 2004: 12.650; van 2008: 8.836 en voor die van 2013 werden er 10.834 personen ondervraagd.

teruggebracht zijn" (doelstelling 7). Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet het aandeel volwassenen met zwaarlijvigheid dalen.

Commentaar: deze indicator komt niet overeen met de voor deze subdoelstelling door UNSTAT voorgestelde indicatoren. Aangezien de VN-doelstellingen op wereldvlak beslist zijn, betreffen ze prioritair de malnutritieproblemen van de ontwikkelingslanden. Obesitas is niettemin een malnutritieprobleem en moet dus opgevolgd worden om te zien of België de VN-doelstelling *Verbeterde voeding* bereikt. De website *indicators.be*, fiche *Zwaarlijvigheid bij volwassenen* en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Indicator 22: *Obesitas bij volwassenen* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.

Indicator 3. Oppervlakte biologische landbouw

Subdoelstelling 2.4 *Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren.*

I-SDG: 2.4.1 *Deel van de landbouwoppervlakte met productieve en duurzame landbouwmethoden.*

Definitie: deze indicator geeft het aandeel van de gebruikte landbouwoppervlakte door de biologische landbouw in de totale landbouwoppervlakte. "De biologische productie is een alomvattend systeem van landbouwbeheer en levensmiddelenproductie waarbij de beste praktijken op milieugebied worden gecombineerd met een hoog niveau van biodiversiteit, de instandhouding van natuurlijke hulpbronnen, de toepassing van strenge normen op het gebied van dierenwelzijn en een productie die is afgestemd op de voorkeur van bepaalde consumenten voor producten die worden vervaardigd met natuurlijke stoffen en procedés" (EC, 2007). De indicator wordt door het FPB berekend aan de hand van de gegevens van Statistics Belgium (2015a).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "De sociale en ecologische impact van onze productie- en consumptiewijzen op het vlak van voedingsmiddelen zal aanzienlijk verlaagd zijn" (doelstelling 28). Om bij te dragen tot de realisatie van de doelstelling, moet het aandeel van de oppervlakte biologische landbouw stijgen.

Commentaar: het aandeel van de gebruikte landbouwoppervlakte door de biologische landbouw is een indicator over het duurzaam beheer van landbouwoppervlakte, zoals voorgesteld door UNSTAT.

Doelstelling 3: Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden

Indicator 4. Sterfgevallen door cerebrovasculaire aandoeningen

Subdoelstelling 3.4 *Tegen 2030 de vroegtijdige sterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen.*

I-SDG: 3.4.1 *Sterfte door hart- en vaatziekten, kanker, diabetes of chronische ademhalingsziekten.*

Definitie: het aantal sterfgevallen door cerebrovasculaire aandoeningen wordt berekend aan de hand van de gegevens uit de overlijdensattesten, die jaarlijks samengebracht en behandeld worden door Statistics Belgium (2015b).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*de morbiditeit/mortaliteit door chronische ziekten zal teruggebracht zijn*" (doelstelling 7). Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet het aantal sterfgevallen door cerebrovasculaire aandoeningen dalen.

Commentaar: deze indicator komt deels overeen met deze van UNSTAT. Deze indicator omvat inderdaad niet de sterfgevallen door kanker, diabetes of chronische ademhalingsziekten en richt zich ook niet op de vroegtijdige sterfte. De bestaande indicator zou aangepast moeten worden om overeen te komen met de subdoelstelling. Hetzelfde geldt voor het cijferdoel van subdoelstelling 3.4, die vereist dat een derde van de *vroegtijdige* sterfte vermeden wordt tegen 2030. De huidige beschikbare gegevens hebben echter betrekking op de hele bevolking, met alle leeftijden samen. Aangezien de mortaliteit door cerebrovasculaire aandoeningen sterk stijgt met de leeftijd is het niet mogelijk om de vroegtijdige sterfte in haar geheel te schatten. De website *indicators.be*, fiche *Hart- en vaatziekten: sterfgevallen door cerebrovasculaire aandoeningen*, bevat meer informatie over deze indicator.

Indicator 5. Verkeersdoden

Subdoelstelling 3.6 *Tegen 2020 het aantal doden en gewonden in het verkeer wereldwijd halveren.*

I-SDG: 3.6.1 *Sterftecijfer door verkeersongevallen.*

Definitie: de indicator *verkeersdoden binnen de 30 dagen* komt overeen met het aantal personen dat onmiddellijk of binnen de dertig dagen na een ongeval overlijdt als gevolg van dat ongeval. De gegevens zijn afkomstig van politieverlagen, aangevuld met informatie van de parketten die jaarlijks worden samengebracht door Statistics Belgium (2015c).

Cijferdoel: het aantal verkeersdoden halveren tussen 2010 (840 personen) en 2020 (420 personen), en daarna bij uitbreiding en om in de richting te gaan van het cijferdoel tegen 2050 van de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling (doelstelling 24 "*Mobiliteit en vervoer zullen onder maximale veiligheidsomstandigheden gebeuren met "nul doden" als doel*") dat aantal nog eens halveren tussen 2020 en 2030 (210 personen).

Commentaar: de indicator komt overeen met de subdoelstelling, maar niet met het sterftecijfer dat door UNSTAT voorgesteld wordt. De website *Indicators.be*, fiche *Verkeersongevallen: aantal doden* en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, indicator 64 *Verkeersdoden* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 4: Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

Indicator 6. Vroegtijdige schoolverlaters

Subdoelstelling: 4.1. *Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten.*

I-SDG: 4.1.1 *Deel van de kinderen en jongeren: (a) in het basisonderwijs; (b) op het einde van het basisonderwijs; en (c) op het einde van de eerste cyclus van het secundair onderwijs met ten minste het minimale vaardigheidsniveau voor (i) lezen en (ii) wiskunde, naar geslacht.*

Definitie: *aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar, in de steekproef, met hoogstens een diploma lager middelbaar onderwijs dat met alle onderwijs of opleiding gestopt is. De teller van die indicator is het aantal 18- tot 24-jarigen dat voldoet aan de volgende twee voorwaarden: (a) het hoogste onderwijs- of opleidingsniveau dat zij behaald hebben is het ISCED-niveau 0, 1, 2 of 3 (van niveau 3 worden enkel de korte opleidingen in aanmerking genomen die niet voorbereiden op het hoger onderwijs) en (b) zij hebben geen onderwijs of opleiding gevolgd tijdens de vier weken voorafgaand aan het interview. De noemer is de bevolking van dezelfde leeftijd, zonder de personen die niet geantwoord hebben op de vragen over het hoogst behaalde onderwijs- of opleidingsniveau en de deelname aan onderwijs en opleiding. De gegevens zijn afkomstig van de Enquête naar de arbeidskrachten (EAK). In België organiseert Statistics Belgium die enquête binnen de geharmoniseerde EU-enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat (2015b), dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.*

Cijferdoel: *de doelstelling die vereist dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken wordt opgevat als het bereiken van 0 % schoolverlaters tegen 2030. De Europa 2020-strategie stelt als cijferdoel maximaal 9,5 % vroegtijdige schoolverlaters voorop tegen 2020.*

Commentaar: *de opvolgingsindicator verschilt van de door UNSTAT voorgestelde indicator, maar wordt hier voorgesteld omdat er een cijferdoel voor deze indicator bestaat in het kader van de Europa 2020-strategie dat nauw aansluit bij subdoelstelling 4.1. De website *indicators.be*, fiche *Vorming van jongeren: vroegtijdige schoolverlaters* en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Indicator 25: *Vroegtijdige schoolverlaters* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.*

Indicator 7. Levenslang leren

Subdoelstelling: 4.3. *Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit.*

I-SDG: 4.3.1 *Participatiegraad van jongeren en volwassenen aan formeel en niet-formeel onderwijs en vorming gedurende de voorbije 12 maanden, naar geslacht.*

Definitie: *aandeel van de bevolking binnen de steekproef, tussen 18 en 64 jaar, dat heeft deelgenomen aan (formele of niet-formele) vorming tijdens de laatste vier weken voorafgaand aan het interview.* De gegevens zijn afkomstig van de Enquête naar de arbeidskrachten (EAK). In België organiseert Statistics Belgium die enquête binnen de geharmoniseerde EU-enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat (2016e), dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*De voorafgaande voorwaarden voor het welzijn van de burgers zullen vervuld zijn, namelijk: [...] onderwijs [...]*" (doelstelling van de uitdaging *Een maatschappij die de sociale cohesie bevordert*). In deze balans wordt als impliciete doelstelling vooropgezet dat het aandeel van de bevolking dat deelneemt aan voortgezette opleiding moet toenemen.

Commentaar: deze indicator komt grotendeels overeen met deze voorgesteld door UNSTAT, maar richt zich op een andere leeftijdsgroep (18-64-jarigen) en heeft betrekking op de laatste vier weken in plaats van de laatste twaalf maanden. De publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, indicator 27: *Levenslang leren*, bevat meer informatie over deze indicator (INR/FPB, 2016).

Doelstelling 5: Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes

Indicator 8. Tijd besteed aan huishoudelijk werk

Subdoelstelling 5.4 *Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is.*

I-SDG: 5.4.1 *Deel van de tijd besteed aan onbetaalde huishoudelijke en zorgarbeid, naar geslacht, leeftijd en woonplaats.*

Definitie: de indicator drukt het verschil tussen mannen en vrouwen uit inzake de tijd die gemiddeld aan huishoudelijk werk besteed wordt in de loop van een week, berekend voor alle deelnemers aan het Belgisch tijdsbudgetonderzoek (Belgen van 12 jaar en ouder), uitgedrukt in minuten. De gegevens zijn afkomstig van een enquête van Statistics Belgium (Glorieux *et al.*, 2015).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel bepaald in de verbintenissen van België in dat domein, maar het kan worden aangenomen dat het verschil tussen mannen en vrouwen inzake de tijd die gemiddeld aan huishoudelijk werk besteed wordt in de loop van een week moet dalen.

Commentaar: die indicator beantwoordt in grote mate aan de door UNSTAT voorgestelde indicator, maar hij wordt gegeven voor alle leeftijden (vanaf 12 jaar) en voor geheel België.

Indicator 9. Vrouwelijke parlementsleden

Subdoelstelling 5.5 *Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven.*

I-SDG: 5.5.1 *Deel van de zetels in nationale parlementen en lokale besturen bezet door vrouwen.*

Definitie: *aandeel verkozen vrouwen* in de (federale) Kamer en Senaat, in de parlementen van de gewesten en gemeenschappen en onder de Belgische Europese parlementsleden, na elke verkiezing. De gegevens zijn afkomstig van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM, 2014).

Cijferdoel: het impliciete cijferdoel bedraagt gemiddeld 50 %.

Commentaar: deze indicator komt grotendeels overeen met de door UNSTAT voorgestelde indicator, aangezien die het aandeel vrouwen in de verschillende Belgische parlementen en onder de Belgische Europese parlementsleden meet. Hij meet echter niet het aandeel vrouwen in de lokale besturen (*“local government”* uit de originele Engelse tekst), noch in de *“lokale raden”*.

Doelstelling 6: Verzeker toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen

Indicator 10. Nitraat in rivierwater

Subdoelstelling 6.3 *Tegen 2030 de waterkwaliteit verbeteren door verontreiniging te beperken, de lozing van gevaarlijke chemicaliën en materialen een halt toe te roepen en de uitstoot ervan tot een minimum te beperken waarbij ook het aandeel van onbehandeld afvalwater wordt gehalveerd en recyclage en veilige hergebruik wereldwijd aanzienlijk worden verhoogd.*

I-SDG: 6.3.1 *Deel van het afvalwater dat veilig behandeld wordt.*

Definitie: de *gemiddelde nitraatconcentratie in rivierwater* wordt berekend aan de hand van 36 meetpunten die over heel België verspreid zijn. De gegevens zijn afkomstig van het Europees Milieuagentschap (EEA, 2015a).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: *“De uitstoot van vervuilende stoffen [...] zal aanzienlijk verminderd zijn en de lucht (binnen en buiten)-, water- en bodemvervuiling zal niet langer een significante – directe of indirecte – weerslag hebben, noch op de gezondheid, noch op het milieu”* (doelstelling 35). Om aan die doelstelling bij te dragen, moet de gemiddelde nitraatconcentratie in rivierwater dalen.

Commentaar: de gekozen indicator is de nitraatconcentratie in rivierwater. Die indicator komt niet overeen met het aandeel behandeld water, zoals voorgesteld door UNSTAT (I-SDG 6.3.1), maar is een indicator die de efficiëntie van deze waterbehandeling weergeeft. De website *indicators.be*, fiche *Watervervuiling: nitraten*, bevat meer informatie over deze indicator.

Indicator 11. Waterverbruik per inwoner

Subdoelstelling: 6.4 Tegen 2030 in aanzienlijke mate de efficiëntie van het watergebruik verhogen in alle sectoren en het duurzaam winnen en verschaffen van zoetwater garanderen om een antwoord te bieden op de waterschaarste en om het aantal mensen dat af te rekenen heeft met waterschaarste, aanzienlijk te verminderen.

I-SDG: 6.4.1 Verandering in de efficiëntie van het watergebruik.

Definitie: het verbruik van drinkbaar leidingwater per inwoner is de verhouding tussen het totale verbruik van drinkbaar leidingwater en het aantal inwoners van een land. Het verbruik van drinkbaar leidingwater, dat ook verbruik van drinkwater wordt genoemd, komt overeen met de hoeveelheid drinkbaar water die wordt geleverd door de openbare watervoorziening. Het wordt verbruikt in huizen, in handelszaken, in openbare gebouwen, in de industrie, met inbegrip van koelwater, en in de landbouw. Het waterverbruik van gezinnen met een regenwaterput en van bepaalde lokale overheidsdiensten of bepaalde industrieën die een eigen wateropvangsysteem hebben, wordt niet meegeteld. De gegevens zijn afkomstig van Statistics Belgium (2013).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*Hernieuwbare grondstoffen, en met name zoet water, zullen ontgonnen worden zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen te ontginnen, in het gedrang te brengen*" (doelstelling 34). Om in de richting van deze doelstelling te gaan, moet het waterverbruik dalen.

Commentaar: de gekozen indicator is niet de indicator die door UNSTAT voorgesteld wordt. Het Waterverbruik per inwoner werd door de TFDO gekozen in het kader van de duurzame-ontwikkelingsindicatoren. De website *indicators.be*, fiche *Waterverbruik*, bevat meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 7: Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

Indicator 12. Hernieuwbare energie

Subdoelstelling 7.2 Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen.

I-SDG: 7.2.1 Aandeel van hernieuwbare energie in het totale finale energieverbruik.

Definitie: deze indicator geeft het aandeel van het energieverbruik geproduceerd uit hernieuwbare energiebronnen in het bruto-eindverbruik van energie, zoals gedefinieerd in de Europese Richtlijn 2009/28/EG (EU, 2009). Het bruto-eindverbruik van energie is de energie die verbruikt wordt door alle eindgebruikers, inclusief de verliezen op het transportnetwerk en het verbruik van de energiesector zelf. De gegevens zijn afkomstig van Eurostat (2016f).

Cijferdoel: de Europa 2020-strategie bevat de doelstelling van 13 % tegen 2020 voor België. Op Europees niveau werd de doelstelling van 27 % hernieuwbare energie tegen 2030 van het Klimaat- en energiekader 2030 nog niet verdeeld tussen de lidstaten. Het Federaal Planbureau heeft voor België evenwel drie scenario's opgesteld in de context van dit Europees kader (Devogelaer en Gusbin, 2015). Het GHG40-scenario, dat het best overeenkomt met het Europees kader, is opgesteld met de hypothese dat de inspanningen van elk land kost-efficiënt zijn op Europees niveau⁶. In dit scenario bedraagt het Belgisch aandeel hernieuwbare energie 18 % in 2030. Die waarde wordt gehanteerd als cijferdoel tegen 2030. Merk op dat de verdeling die op Europees niveau voorgesteld zal worden in de komende maanden een ambitieuzere doelstelling zou moeten opnemen voor België, aangezien deze verdeling op de volgende twee criteria zal steunen: een kostenefficiënte verdeling en een verdeling op basis van het bbp per inwoner.

Commentaar: de indicator die door de TFDO werd voorgesteld, is al eerder opgenomen in de IDO's en in de aanvullende indicatoren naast het bbp. Het is eveneens een indicator van de Europa 2020-strategie. De Europese indicator wordt berekend aan de hand van het bruto-eindverbruik van energie, terwijl de door UNSTAT voorgestelde indicator berekend wordt aan de hand van het eindverbruik van energie. In het bruto-energieverbruik wordt ook *"het verbruik van elektriciteit en warmte door de energiesector voor het produceren van elektriciteit en warmte en inclusief het verlies aan elektriciteit en warmte tijdens de distributie en de transmissie"* (Richtlijn 2009/2/CE) meegerekend. Die ligt dus hoger (8 % in België in 2014) dan het eindverbruik van energie. De website *indicators.be*, fiche *Hernieuwbare energie: verbruik van energie uit hernieuwbare bronnen*, bevat meer informatie over deze indicator.

Indicator 13. Finale energie-intensiteit

Subdoelstelling: 7.3 Tegen 2030 de globale snelheid van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen.

I-SDG: 7.3.1 Energie-intensiteit gemeten in termen van primair energieverbruik en bbp.

Definitie: deze indicator wordt gedefinieerd als het finale energieverbruik gedeeld door het bbp. Het finale energieverbruik is *"aan de industrie, het vervoer, de huishoudens, de dienstensector en de landbouw geleverde energie. Leveringen aan de energieomzettingssector en de energiebedrijven zelf vallen hier niet onder"* (EU, 2012). De indicator wordt door het FPB berekend aan de hand van de gegevens van Eurostat (2016a) en de Nationale Bank van België (2016).

Cijferdoel: er bestaat geen cijferdoel tegen 2030 voor de energie-intensiteit in België. Er kan echter wel een cijferdoel berekend worden door te veronderstellen dat de verdubbeling van de groei van de energie-efficiëntie – die gevraagd wordt door de VN-subdoelstelling – toegepast wordt op alle landen en dat die groei verdubbeld moet worden ten opzichte van de groei tijdens de periode 2000-2014. De energie-efficiëntie van het land, dat het omgekeerde is van de energie-intensiteit, is gemiddeld met 2,01 % per jaar gestegen tussen 2000 en 2014 (berekend door de exponentiële trend te schatten). Op basis van een verdubbeling van die groei na 2015 zou de energie-intensiteit, die in 2014 3,58 MJ/kettingeuro bedraagt (referentiejaar 2013), in 2030 1,95 MJ/kettingeuro moeten bereiken.

⁶ "Kost-efficiënt op Europees niveau" betekent dat deze verdeling de kosten voor de Europese landen in hun geheel minimaliseert.

Commentaar: de indicator die voorgesteld wordt door de TFDO gebruikt de finale energie en niet de primaire energie, zoals voorgesteld door UNSTAT. Die keuze steunt op het groot aandeel kernenergie in de elektriciteitsproductie. Kernenergie heeft namelijk een rendement dat bij conventie vastligt op 33 %, wat lager is dan andere technologieën voor de elektriciteitsproductie. In België schommelt het aandeel elektriciteit dat geproduceerd wordt uit kerncentrales de laatste jaren echter sterk en dat zou verder schommelen met de geplande sluiting van de kerncentrales door de wet over de uitstap uit kernenergie. De verandering van het aandeel kernenergie in de elektriciteitsproductie veroorzaakt een vergelijkbare verandering in het primaire energieverbruik, maar niet in het finale energieverbruik. De website *Indicators.be*, fiche *Finale energie-intensiteit*, bevat meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 8: Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen

Indicator 14. bbp per inwoner

Subdoelstelling: *8.1 De economische groei per capita in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden en, in het bijzonder, minstens 7 % aan groei van het bruto binnenlands product per jaar in de minst ontwikkelde landen.*

I-SDG: *8.1.1 Jaarlijkse groeivoet van het reële bbp per inwoner.*

Definitie: deze indicator is de verhouding tussen het bruto binnenlands product (bbp, in kettineuro's gemeten, referentiejaar 2013) en de bevolking. Het bbp is een kwantitatieve maatstaf van de economische activiteit van een land. Het bbp wordt in geld (euro) uitgedrukt. De wijzigingen in de waarde van het bbp zijn een gevolg van zowel prijs- als hoeveelheidsveranderingen. Door het bbp in kettineuro's uit te drukken, wordt het effect van de prijsveranderingen geëlimineerd. De indicator wordt berekend door het FPB aan de hand van de gegevens die afkomstig zijn van Statistics Belgium (2016b) en de Nationale Bank van België (2016).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze indicator in de door België aangegane verbintenissen. Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet het bbp per inwoner stijgen.

Commentaar: de gebruikte indicator is de indicator die wordt voorgesteld door UNSTAT. Die wordt evenwel in niveau opgenomen en niet in groeivoet. De website *indicators.be*, fiche *Economische activiteit: bruto binnenlands product*, bevat meer informatie over deze indicator.

Indicator 15. Werkloosheidsgraad

Subdoelstelling *8.5 Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde.*

I-SDG: *8.5.2 Werkloosheidsgraad, naar geslacht, leeftijd en handicap.*

Definitie: de opvolgingsindicator is de *werkloosheidsgraad*. Het is de verhouding tussen het aantal werklozen en de beroepsbevolking, uitgedrukt in procent. Het gaat om alle werkenden en werklozen in de leeftijdscategorie van 15 tot 74 jaar. Enquêtegegevens worden hier gebruikt om te bepalen of iemand werkloos is. Het betreft meer bepaald de *Enquête naar de arbeidskrachten* (EAK). Die enquête wordt in alle landen van de EU georganiseerd. Een persoon is werkloos als hij niet werkt (ook al is het maar een uur per week), als hij de afgelopen vier weken actief een job heeft gezocht en als hij binnen de twee weken beschikbaar is om eventueel te beginnen werken. De enquêtegegevens volgen de definitie van werk van de Internationale Arbeidsorganisatie. Statistics Belgium organiseert in België de binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat (2016d), dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert. Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet de werkloosheidsgraad dalen.

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling worden evenwel de volgende doelstellingen vermeld: "*De arbeidsmarkt zal voor iedereen toegankelijk zijn en de actieve bevolking waardig werk aanbieden*" (doelstelling 8), "*Het werkgelegenheidsniveau zal zo hoog en stabiel mogelijk zijn en respecteert de principes van waardig werk. Iedereen op arbeidsleeftijd zal de mogelijkheid hebben betaald werk te vinden*" (doelstelling 9), "*Het werkloosheidsniveau zal beperkt zijn tot de frictiewerkloosheid*" (doelstelling 10) en "*De arbeidsomstandigheden zullen gedurende de hele loopbaan aangepast worden om ervoor te zorgen dat de levenskwaliteit verbetert en dat men langer kan werken*" (doelstelling 11).

Commentaar: de opvolgingsindicator is dezelfde als de indicator die voorgesteld wordt door UNSTAT. De website *Indicators.be*, fiches *Werkloosheid: werkloosheidsgraad*, *Werkloosheid: jeugdwerkloosheidsgraad* en *Werkloosheid: langdurige werkloosheidsgraad* en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, indicator 15 *Werkloosheidsgraad* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 9: Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

Indicator 16. Vervoer van personen met de wagen

Subdoelstelling 9.1 *Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen.*

I-SDG: 9.1.2 *Aantal passagiers en hoeveelheid vervoerde goederen naar vervoerswijze.*

Definitie: deze indicator wordt gedefinieerd als het *modale aandeel van de wagen in het vervoer van personen*, namelijk het aandeel van het totale vervoer dat met de wagen gerealiseerd wordt. Om redenen van gegevensverzameling zijn motoren en bestelwagens in de wagen categorie inbegrepen. De andere beschouwde vervoerswijzen zijn collectief vervoer: trein, tram, bus, touringcar en metro. Het vervoer wordt gemeten in reizigerskilometer, die verkregen worden door voor elke verplaatsing het aantal passagiers te vermenigvuldigen met het aantal afgelegde kilometer. De indicator wordt door het FPB

berekend aan de hand van de gegevens uit verscheidene bronnen (publicaties van de FOD Mobiliteit en Vervoer; Statistics Belgium; jaarverslagen van de NMBS, De Lijn, Tec en MIVB).

Cijferdoel: de VN-teksten geven geen cijferdoel voor deze indicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: *"Collectieve vervoerswijzen zullen primeren boven individuele vervoerswijzen"* (doelstelling 23), wat opgevat kan worden als een daling van het modale aandeel van de individuele transportmiddelen tot minder dan 50 %. Het modale aandeel van de individuele transportmiddelen bedraagt 79 % in 2013 en een lineaire interpolatie tussen 2013 en 2050 geeft voor 2030 een cijferdoel van 65 %.

Commentaar: UNSTAT stelt verschillende indicatoren van modale aandelen voor, namelijk voor elk transportmiddel, zowel voor personen als voor goederen. Aangezien het de bedoeling is een enkele indicator te hebben, werd het modale aandeel van de wagen (inclusief motoren en bestelwagens) in het totale personenvervoer verkozen. Aangezien het totaal 100 % bedraagt, kan het modale aandeel van het totale collectief transport (trein, tram, bus en metro) gemakkelijk berekend worden door het modale aandeel van de wagen af te trekken van 100 %. De website *Indicators.be*, fiches *Vervoerswijzen: personen* en *Vervoerswijzen: goederen*, bevatten meer informatie over deze indicator.

Indicator 17. Onderzoek en ontwikkeling

Subdoelstelling: *9.5 Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriële sectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling.*

I-SDG: *9.5.1 Uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling in procent van het bbp.*

Definitie: de voorgestelde indicator is de BUOO's (bruto binnenlandse uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling – O&O), in procent van het bruto binnenlands product (bbp). Het standaardaggregaat voor BUOO's zijn alle bruto binnenlandse uitgaven die gespendeerd worden aan O&O-werkzaamheden op het nationale grondgebied over een periode van 12 maanden (Biatour *et al.*, 2012). *"Onderzoek en experimentele ontwikkeling omvat creatief werk op systematische basis om de hoeveelheid kennis met inbegrip van de kennis van de mens, de cultuur en de samenleving te vergroten, evenals het gebruik van deze hoeveelheid kennis voor het ontwerpen van nieuwe toepassingen"* (OECD, 2002, *Frascati Manual*, § 63, vertaling FPB). De gegevens zijn afkomstig van Eurostat (2016b).

Cijferdoel: in het Nationaal hervormingsprogramma dat België in 2011 heeft goedgekeurd in het kader van de Europa 2020-strategie (Europese Raad, 2010), heeft België zich ertoe verbonden 3 % van zijn bbp aan O&O-uitgaven te besteden in 2020 (Federale regering, 2011).

Dat cijferdoel werd voor het eerst goedgekeurd in het kader van de Strategie van Lissabon tijdens de Europese Raad van Barcelona in 2002 om die 3 % te bereiken tegen 2010 (Europese Raad, 2002).

De Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling, die door de regering werd vastgesteld in 2013, herneemt eveneens dat cijferdoel: "de budgetten voor onderzoek & ontwikkeling zullen minstens 3% van het bbp bedragen en nemen jaar na jaar toe" (doelstelling 49).

Commentaar: de indicator die hier voorgesteld wordt, is identiek aan de door UNSTAT voorgestelde indicator. De website *indicators.be*, fiches *Onderzoek en ontwikkeling: totale uitgaven* en *Onderzoek en ontwikkeling: uitgaven door de overheid*, bevat meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 10: Dring ongelijkheid in en tussen landen terug

Indicator 18. Armoederisico

Subdoelstelling: 10.1 Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst, economisch statuut of andere status.

I-SDG: 10.2.1 Deel van de bevolking dat leeft met minder dan 50% van het mediaaninkomen, naar leeftijd, geslacht en handicap. Die indicator wordt eveneens gebruikt om de doelstelling over armoede (subdoelstelling 1.2 Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen) op te volgen.

Definitie: de opvolgingsindicator is het aandeel van de bevolking met een armoederisico. Die meet het aandeel van de bevolking waarvan het inkomen lager is dan een bepaalde drempel. Net zoals de Europese Unie gebruikt België een relatieve armoededrempel om het aandeel van de bevolking met een armoederisico te meten. Die drempel wordt als volgt gedefinieerd: een persoon heeft een risico op armoede indien het equivalent beschikbaar inkomen (dat rekening houdt met de omvang en de samenstelling van het gezin waarin hij leeft) lager is dan 60 % van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen. Die indicator wordt berekend aan de hand van enquêtes. Concreet gaat het over de SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions* – Enquête over de inkomsten en de levensomstandigheden). Statistics Belgium organiseert in België die enquête binnen de EU geharmoniseerde enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden zijn afkomstig van Eurostat (2015a), dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert.

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "Iedereen zal beschikken over een inkomen uit arbeid, uit vermogen of afkomstig van sociale beschermings-stelsels en heeft toegang tot diensten van algemeen belang. Iedereen zal aldus gedurende alle fasen van zijn leven kunnen voorzien in alle behoeften om menswaardig te leven" (doelstelling 2). Om in de richting van deze doelstelling te gaan, moet het aandeel van de bevolking met een armoederisico dalen.

Commentaar: de opvolgingsindicator is vrijwel dezelfde als de indicator die voorgesteld wordt door UNSTAT. Enkel de drempel verschilt: de VN stelt een drempel van 50 % voorop, terwijl de opvolgingsindicator die hier wordt voorgesteld een drempel van 60 % van het mediaaninkomen

hanteert. Die laatste drempel werd gekozen omdat die overeenkomt met de nationale en Europese definitie van monetaire armoede, die bepaald werd in de context van de Europa 2020-strategie en die reeds veelvuldig werd gebruikt in de academische publicaties en andere strategieën voor het aannemen van de Europa 2020-strategie. De website *indicators.be*, fiche *Armoede: inkomen*, en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Indicator 6 *Armoederisico* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.

Indicator 19. Gini-index

Subdoelstelling: *10.1 Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden.*

I-SDG: *10.4.1 Aandeel van arbeid in het bbp, bestaande uit lonen en sociale overdrachten.*

Definitie: de opvolgingsindicator is de *Gini-index*. Die geeft de mate van inkomensongelijkheid weer en kan een waarde aannemen van 0 tot 100. De Gini-index is gelijk aan 0 als iedereen hetzelfde inkomen heeft, dus bij een volkomen gelijke verdeling. Een waarde van 100 komt overeen met een volkomen ongelijke verdeling, waarbij één persoon al het inkomen en de rest geen inkomen heeft. Die indicator wordt berekend aan de hand van huishoud- en inkomensgegevens uit de SILC-enquête (*Statistics on Income and Living Conditions – Enquête over de inkomsten en de levensomstandigheden*). Het inkomen dat hier wordt gebruikt, is het inkomen dat beschikbaar is om goederen en diensten aan te kopen, wat statistisch overeenkomt met het beschikbaar equivalent huishoudinkomen uit betaalde arbeid, pensioenen en andere sociale overdrachten. Statistics Belgium organiseert in België die enquête binnen de geharmoniseerde EU-enquête en stelt de resultaten ervan ter beschikking, onder meer aan Eurostat. De gegevens die hier gebruikt worden, zijn afkomstig van Eurostat (2015e), dat gedetailleerde en vergelijkbare data voor de EU-lidstaten publiceert, en van Statistics Belgium (2016a).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator in de door België aangepane verbintenissen. Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet de Gini-index dalen.

Commentaar: de door UNSTAT voorgestelde indicator is nog in ontwikkeling. De Gini-index is een indicator die veelvuldig gebruikt wordt in de academische wereld om de ongelijkheid in de maatschappij te beschrijven, in het bijzonder wat betreft het inkomen. Merk op dat die indicator dezelfde gegevens gebruikt als die die gebruikt worden om het *aandeel van de bevolking met een armoederisico* te berekenen (zie indicator 18). De website *indicators.be*, fiche *Inkomensongelijkheid*, bevat meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 11: Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam

Voor deze doelstelling werd er maar één indicator opgenomen. Buiten subdoelstelling 11.6, die hieronder opgenomen is, komt geen enkele indicator van de TFDO overeen met de indicatoren die door UNSTAT voorgesteld worden om de andere subdoelstellingen, die grotendeels over gewestelijke bevoegdheden gaan, op te volgen. De indicator "*Aantal doden, vermisten en slachtoffers door rampen, per*

100.000 personen" wordt evenwel door UNSTAT (indicator 11.5.1) voorgesteld voor subdoelstelling 11.5, maar die indicator wordt in deze Balans opgenomen in doelstelling 13 over klimaat.

Indicator 20. Uitstoot van fijn stof

Subdoelstelling: 11.6. *Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer.*

I-SDG: 11.6.2 *Gemiddelde jaarlijkse niveau van fijn stof (bijvoorbeeld PM_{2,5} en PM₁₀) in steden (bevolkingsgewogen).*

Definitie: de uitstoot van fijn stof (PM_{2,5}) is de totale uitstoot van deeltjes met een diameter kleiner dan 2,5 µm op het Belgisch grondgebied. Die deeltjes worden hoofdzakelijk uitgestoten tijdens verbrandingsprocessen (motoren, verwarmingsketels...) en in bepaalde industriële activiteiten (cementproductie...). De gegevens worden samengebracht door de Intergewestelijke Cel voor het Leefmilieu (IRCEL, 2016) en zijn beschikbaar op de site van het Europees Milieuagentschap (EEA, 2016).

Cijferdoel: de VN-teksten nemen geen cijferdoel op voor deze indicator. Maar het Protocol van Göteborg, dat opgesteld werd in het kader van het LRTAP-verdrag (*Long-range Transboundary Air Pollution*; grensoverschrijdende luchtverontreiniging over lange afstand) van de Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties (UNECE), herzien in 2012, stelt nationale emissiegrenzen vast voor de Europese landen. Die grenzen moeten vanaf 2020, en dus ook in 2030, nageleefd worden. De emissiegrens voor België tegen 2030 is een vermindering met 20 % PM_{2,5} ten opzichte van 2005, namelijk 29,2 kt op basis van de huidige gegevens.

Commentaar: de indicator die door de TFDO opgevolgd wordt in de IDO's gaat over de totale uitstoot van fijn stof, terwijl de indicator die voorgesteld wordt door UNSTAT de concentraties in steden betreft. De website *indicators.be*, fiche *Luchtvervuiling: fijn stof*, bevat meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 12: Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen

Indicator 21. Binnenlands materiaalverbruik

Subdoelstelling: 12.2 *Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren.*

I-SDG: 12.2.2 *Binnenlands materiaalverbruik, binnenlands materiaalverbruik per inwoner en binnenlands materiaalverbruik per eenheid bbp.* Die indicator wordt eveneens gebruikt om de doelstelling over economische groei en werk (subdoelstelling 8.4 *Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ont koppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen*) op te volgen.

Definitie: het *binnenlands materiaalverbruik* stemt overeen met de binnenlandse ontginning, waarbij de invoer wordt opgeteld en waarvan de uitvoer wordt afgetrokken. De beschouwde grondstoffen zijn de

biomassa, de metaalertsen, de niet-metaalhoudende mineralen en de fossiele brandstoffen, alsook twee restcategorieën (met betrekking tot afval en andere producten die 1 % tot 2 % van het totaal uitmaken). Het binnenlands materiaalverbruik houdt rekening met de grondstoffen vervat in de afgewerkte en halfafgewerkte goederen die in België worden ingevoerd of door België worden uitgevoerd, maar die grondstoffen worden enkel meegerekend in de materiaalcategorie waaruit het product in hoofdzaak bestaat. De gegevens zijn afkomstig van Eurostat (2016c).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling worden evenwel de volgende doelstellingen vermeld: "*De verbruikte hoeveelheid niet-hernieuwbare grondstoffen zal aanzienlijk verminderd zijn en die grondstoffen zullen enkel verder ontgonnen worden indien er geen alternatief uit recyclage bestaat*" (doelstelling 33) en "*hernieuwbare grondstoffen [...] zullen ontgonnen worden zonder het vermogen van toekomstige generaties om die hulpbronnen te ontginnen, in het gedrang te brengen*" (doelstelling 34). Om in de richting van deze doelstellingen te gaan, moet het totale binnenlandse materiaalverbruik dalen.

Commentaar: de indicator die door de TFDO opgevolgd wordt, is een van de door UNSTAT voorgestelde indicatoren. De gekozen indicator is het totale verbruik, eerder dan het verbruik per inwoner of per bbp-eenheid, omdat het totale verbruik op directe wijze gelinkt is aan de uitputting van de grondstoffen. De website *indicators.be*, fiche *Ontkoppeling: materiaalverbruik en bbp* en de publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp, Indicatoren 44 tot 47 Binnenlands materiaalverbruik (totaal, biomassa, metaalertsen en niet-metaalhoudende mineralen, en fossiele brandstoffen)* (INR/FPB, 2016) bevatten meer informatie over deze indicator.

Indicator 22. Gerecycleerd afval

Subdoelstelling: *12.5 Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik.*

I-SDG: *12.5.1 Nationale recyclagegraad, ton gerecycleerd materiaal.*

Definitie: gemeentelijk afval is alle afval verzameld door de gemeentelijke ophaaldiensten, containerparken, straatvegers..., uitgezonderd de bouwmaterialen. Dat afval kan op vier manieren behandeld worden: storting, verbranding (met of zonder energiewinning), recyclage en compostering/fermentatie. De indicator over *gerecycleerd afval* wordt berekend als het aandeel gemeentelijk afval van die laatste twee categorieën recyclage en compostering/fermentatie. Die indicator wordt door het FPB berekend aan de hand van gegevens van Statistics Belgium (2015d).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet deze indicator stijgen.

Commentaar: in tegenstelling tot de door UNSTAT voorgestelde indicator betreft de gekozen indicator gerecycleerd afval (door recyclage, compostering en fermentatie) enkel het aandeel gemeentelijk afval, aangezien de methodologieën voor het verzamelen van de gegevens voor de andere afvalstromen (landbouw, industrie en bouwsector) nog te veel onzekerheden bevatten en die gegevens weinig vergelijkbaar zijn in de tijd.

Doelstelling 13: Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden *

* *Erkendend dat UNFCCC het eerste internationale, intergouvernementele forum is voor onderhandelingen over een globaal antwoord op klimaatverandering.*

Indicator 23. Slachtoffers van natuurrampen

Subdoelstelling: 1.5. *Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken.*

I-SDG 1.5.1 *Aantal doden, vermisten en slachtoffers door rampen, per 100.000 personen.* Deze indicator dient ook om de evolutie van de armoededoelstelling te volgen (subdoelstelling 1.5. *Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken*) en de doelstelling in verband met huisvesting (subdoelstelling 11.5 *Tegen 2030 het aantal doden en getroffen personen aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de rechtstreekse economische impact op het bruto binnenlands product terugschroeven dat veroorzaakt wordt door rampen, met inbegrip van rampen die met water verband houden, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties*).

Definitie: de opvolgingsindicator is het aantal slachtoffers van rampen per 100 000 personen. De slachtoffers omvatten doden, vermisten en personen die getroffen worden door rampen. Het aantal vermisten weerspiegelt het aantal personen die verdwenen zijn sinds de ramp heeft plaatsgevonden en die verondersteld worden overleden te zijn op basis van officiële gegevens. Het aantal getroffen personen beschouwt het aantal gewonden (met een fysiek letsel, een trauma of een ziekte en die onmiddellijke medische bijstand vereisen als direct resultaat van de ramp), de daklozen (personen waarvan de woning verwoest of zwaar beschadigd is en die onderdak nodig hebben als gevolg van de ramp) en de personen die hulp nodig hebben tijdens een noodsituatie. De indicator wordt berekend door het FPB op basis van de gegevens afkomstig van Statistics Belgium (2016b) en van de Université Catholique de Louvain (Guha-Sapir *et al.*, 2016).

Cijferdoel: het cijferdoel steunt op de doelstellingen van het *Actiekader van Sendai* (UN, 2015b) om het risico op rampen te verminderen en komt overeen met de vermindering van het aantal slachtoffers van rampen tegen 2030, zodat het gemiddeld aantal slachtoffers per 100 000 inwoners tijdens het decennium 2020-2030 lager ligt dan tijdens de periode 2005-2015. Op basis van de hier voorgestelde gegevens is het gemiddeld aantal slachtoffers van deze indicator, tijdens de referentieperiode 2005-2015, 1,97 slachtoffers per 100 000 inwoners. Op te merken valt dat deze indicator grote schommelingen vertoont, hoofdzakelijk door het grillige karakter van natuurrampen. Er kan geen significante trend noch extrapolatie opgemaakt worden, wat de evaluatie ten opzichte van het cijferdoel onmogelijk maakt. Die indicator wordt dan ook enkel geëvalueerd op basis van de richting van zijn evolutie.

Commentaar: de opvolgingsindicator beantwoordt aan de door UNSTAT voorgestelde indicator.

Indicator 24. Uitstoot van broeikasgassen

Subdoelstelling: 13.2 *Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning.*

I-SDG: de door UNSTAT voorgestelde indicator (13.2.1 *Aantal landen die hebben meegedeeld dat ze een geïntegreerd(e) beleid/strategie/plan hebben opgesteld of geoperationaliseerd dat hun aanpassingsvermogen aan de negatieve gevolgen van de klimaatverandering vergroot [...]*) komt niet overeen met een in België te ontwikkelen indicator.

Definitie: de *netto-uitstoot van broeikasgassen* (BKG) is de totale netto-uitstoot op het Belgische grondgebied. De beschouwde BKG vallen onder het Kyotoprotocol (UNFCCC, 1997): koolstofdioxide (CO₂), distikstofoxide (N₂O), methaan (CH₄) en vier types fluorgassen (HFC's, PFC's, SF₆ en, sinds 2013, NF₃), die niet opgenomen zijn in het Protocol van Montreal (UNEP, 1987). Het gaat om de netto-uitstoot: er wordt rekening gehouden met de uitstoot en de absorptie van de LULUCF-sector (*Land Use, Land Use Change and Forestry* - grondgebruik, veranderingen in grondgebruik en bosbouw), zoals de absorptie van CO₂ door de bossen. De indicator wordt uitgedrukt in megaton CO₂-equivalent (Mt CO₂-eq.). De gegevens zijn afkomstig van de nationale inventarissen van BKG-uitstoot (Nationale klimaatcommissie, 2016).

Cijferdoel: de Europa 2020-strategie bevat een cijferdoel voor België om de BKG-uitstoot met 15 % te verminderen tegen 2020 in de niet-ETS-sectoren. De doelstelling uit het Klimaat- en energiekader 2030 om op Europees niveau de uitstoot met 40 % te verminderen tegen 2030 werd nog niet verdeeld over de lidstaten. Het Federaal Planbureau heeft voor België evenwel drie scenario's opgemaakt in de context van dit Europees kader (Devogelaer en Gusbin, 2015). Het GHG40-scenario, dat het best overeenkomt met het Europees kader, is opgesteld met de hypothese dat de inspanningen van elk land kost-efficiënt zijn op Europees niveau⁷. In dit scenario ligt de Belgische uitstoot in 2030 27 % onder het niveau van 1990, namelijk 104,9 Mt CO₂-eq. voor de netto-uitstoot. Dat is het voorgestelde cijferdoel. Merk op dat de verdeling die op Europees niveau voorgesteld zal worden in de komende maanden een ambitieuzere doelstelling zou moeten opnemen voor België, aangezien die verdeling op twee criteria zal steunen, een kostenefficiënte verdeling en een verdeling op basis van het bbp per inwoner.

Commentaar: deze indicator is niet opgenomen in de door UNSTAT voorgestelde lijst, onder meer omdat de problematiek van klimaatverandering slechts deels opgenomen is in de SDG's, die hoofdzakelijk beheerd wordt door het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering. De vermindering van de BKG-uitstoot vormt evenwel het eindpunt van al het beleid dat in dit kader is gevoerd en is de meest relevante indicator in dat domein aangezien de BKG de belangrijkste oorzaak zijn van klimaatverandering. Een indicator over de BKG-uitstoot die rekening zou houden met de indirecte uitstoot die bevat is in de in- en uitvoer zou ook gebruikt kunnen worden, maar een dergelijke indicator is nog niet beschikbaar. De website *indicators.be*, fiches *Klimaatverandering: broeikasgassen* en *Klimaatverandering: broeikasgassen (niet-ETS)*, bevat meer informatie over deze indicator.

⁷ "Kost-efficiënt op Europees niveau" betekent dat deze verdeling de kosten voor de Europese landen in hun geheel minimaliseert.

Doelstelling 14: Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen

Indicator 25. Duurzame visvangst

Subdoelstelling: 14.4 Tegen 2020 op een doeltreffende manier de visvangst reguleren en een einde maken aan overbevissing, aan illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en aan destructieve visserijpraktijken, en op wetenschap gebaseerde beheerplannen implementeren, om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken.

I-SDG: 14.4.1 Deel van de visvoorraden binnen biologisch duurzame waarden.

Definitie: deze indicator over het aandeel soorten binnen duurzame referentiewaarden is gebaseerd op het concept van 'maximale duurzame opbrengstwaarden' (*maximum sustainable yield*) die zo worden gedefinieerd dat de naleving ervan duurzame exploitatie van de visbestanden garandeert. De indicator geeft het aandeel van de commerciële vissoorten in de Noordzee en aangrenzende wateren waarvan het bestand zich binnen die waarden bevindt in het aantal vissoorten waarvoor die waarden worden berekend. De indicator wordt berekend door het FPB aan de hand van de gegevens die afkomstig zijn van de adviezen van de *International Council for the Exploration of the Sea* (2015).

Cijferdoel: aangezien de doelstelling is om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken, kan er afgeleid worden dat het cijferdoel 100 % aan duurzaam geëxploiteerde visbestanden is.

Commentaar: het aandeel van de vissoorten binnen duurzame opbrengstwaarden is een indicator met betrekking tot het duurzaam beheer van de visbestanden (van de zeevisserij) en is dezelfde als de door UNSTAT voorgestelde indicator. De website *indicators.be*, fiche *Visvoorraden: aandeel soorten binnen duurzame en veilige referentiewaarden*, bevat meer informatie over deze indicator.

Indicator 26. Mariene oppervlakte in Natura 2000

Subdoelstelling: 14.5 Tegen 2020 minstens 10% van de kust- en zeegebieden behouden, in overeenstemming met het nationale en internationale recht en gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke informatie.

I-SDG: 14.5.1 Deel van de mariene oppervlakte dat beschermd is.

Definitie: deze indicator vertegenwoordigt het aandeel van de zee-oppervlakte van de Natura 2000-gebieden (onder de habitatrichtlijn 92/43/EEG42 en/of de vogelrichtlijn 79/409/EEG43) in de totale Belgische zee-oppervlakte (territoriale zee, exclusieve economische zone en continentaal plat). De indicator wordt door het FPB berekend aan de hand van de gegevens van het Europees Milieuagentschap (EEA, 2015b) en de FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu (2016).

Cijferdoel: de subdoelstelling stelt een aandeel van 10 % beschermde zee- en kustoppervlakte als cijferdoel vast.

Commentaar: voor België werd het aandeel zee-oppervlakte in het Natura 2000-gebied – die informatie geeft over de beschermde oppervlakte in het kader van het Natura 2000-netwerk – als indicator gekozen. Dat netwerk heeft tot doel bij te dragen tot het behoud of het herstel in gunstige staat van instandhouding van de habitats om de soorten die er wonen te beschermen.

Doelstelling 15: Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe

Indicator 27. Landoppervlakte in het Natura 2000-gebied

Subdoelstelling: 15.1. *Tegen 2020 het behoud, herstel en het duurzaam gebruik van terrestrische en inlandse zoetwatersystemen en hun diensten waarborgen, in het bijzonder bossen, moeraslanden, bergen en droge gebieden, in lijn met de verplichtingen van de internationale overeenkomsten.*

I-SDG: 15.1.1 *Deel van de totale landoppervlakte dat bebost is.*

Definitie: deze indicator vertegenwoordigt het aandeel van de oppervlakte van de Natura 2000-gebieden (onder de habitatrictlijn 92/43/EEG42 en/of de vogelrichtlijn 79/409/EEG43) in de totale oppervlakte van het Belgische grondgebied. De gegevens zijn afkomstig van het Europees Milieuagentschap (EEA, 2015b).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*De goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zullen hersteld, gevaloriseerd en behoedzaam en duurzaam gebruikt worden, waardoor zij rechtstreeks zullen bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit*" (doelstelling 37). Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet de landoppervlakte Natura 2000 stijgen.

Commentaar: voor België werd het aandeel van de landoppervlakte in het Natura 2000-gebied – die informatie geeft over de beschermde oppervlakte in het kader van het Natura 2000-netwerk – door de TFDO als indicator gekozen omdat die in een Belgische context met een grote bevolkingsdichtheid en bebouwing relevanter is dan de bosoppervlakte, die als indicator voorgesteld wordt door UNSTAT. Dat netwerk heeft tot doel bij te dragen tot het behoud of het herstel in gunstige staat van instandhouding van de habitats om de soorten die er wonen te beschermen. Daarnaast is het Natura 2000-gebied maar een deel van het beschermde gebied in België. Een indicator over het aandeel van het beschermde gebied "*aan de hand van representatieve en onderling goed gelinkte ecologische netwerken van zones die efficiënt en rechtvaardig evenals met andere efficiënte maatregelen per zone beschermd worden*" (CBD, 2010; vertaling FPB) werd voor een eerste keer in België berekend om een basisniveau te bepalen in het kader van de doelstelling voor 2020, maar de opvolging is nog niet georganiseerd (FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en Leefmilieu, 2015).

Indicator 28. Populatie weidevogels

Subdoelstelling: 15.5 *Dringende en doortastende actie ondernemen om de aftakeling in te perken van natuurlijke leefgebieden, het verlies van biodiversiteit een halt toe te roepen en, tegen 2020, de met uitsterven bedreigde soorten te beschermen en hun uitsterven te voorkomen.*

I-SDG: 15.5.1. *Rode lijst-index.* De rode lijst geeft aan elke soort een bedreigingsniveau dat overeenkomt met zijn uitstervingsrisico op korte of middellange termijn.

Definitie: de *index van de populatie weidevogels* is een geaggregeerde indicator van demografische schattingen van vijftien soorten weidevogels met als referentiejaar 1992 (1992=100). De gegevens zijn afkomstig van jaarlijkse enquêtes over de broedvogels en worden in het kader van een pan-Europees netwerk voor monitoring van vogels samengebracht. Op dit moment maken enkel het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deel uit van dit netwerk en leveren zij de gegevens waarmee Eurostat die indicator voor België publiceert. Het Vlaams Gewest heeft zijn eigen opvolgingsmethode en indicator (INBO, 2015a en 2015b). De gegevens zijn afkomstig van Aves (2015).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze opvolgingsindicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*De goederen en diensten die de ecosystemen leveren, zullen hersteld, gevaloriseerd en behoedzaam en duurzaam gebruikt worden, waardoor zij rechtstreeks zullen bijdragen tot het in stand houden van de biodiversiteit*" (doelstelling 37). Om in de richting van de doelstelling te gaan, moet de populatie weidevogels stijgen.

Commentaar: de index van de populatie weidevogels wordt als benadering gebruikt om de gehele biodiversiteit voor te stellen die opgenomen is in de Rode lijst-index, voorgesteld door UNSTAT, omdat er regelmatig nieuwe gegevens voor die indicator gepubliceerd worden. "*Vogelsoorten worden immers beschouwd als een goede indicator voor de integriteit van de ecosystemen en de biologische diversiteit. Aangezien ze aan de top, of dicht bij de top, van de trofische keten staan, geven ze over het algemeen sneller informatie over de wijziging van de ecosystemen dan andere soorten*" (OECD, 2012, p.94; vertaling FPB). De website *indicators.be*, fiche *Populatie weidevogels*, bevat meer informatie over deze indicator.

Doelstelling 16: **Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen**

Indicator 29. Veiligheidsgevoel in de openbare ruimte

Sub-doelstelling: 16.1 *Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftcijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven.*

I-SDG: 16.1.4 *Deel van de bevolking dat zich veilig voelt om alleen te wandelen in de eigen woonomgeving.*

Definitie: het *veiligheidsgevoel* wordt gemeten met het aandeel van de geïnterviewden voor de *European Social Survey* (ESS) dat "*heel erg veilig*" of "*veilig*" antwoordde op de vraag: "*Als u in het donker in uw eentje*

door deze buurt loopt hoe veilig voelt u zich dan?". Deze vraag kwam telkens aan bod in de zeven tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Die indicator wordt berekend door het FPB aan de hand van de gegevens van de ESS (2016).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze indicator in de door België aangegane verbintenissen. De doelstelling is dat het veiligheidsgevoel van de bevolking moet stijgen.

Commentaar: de voorgestelde indicator is identiek aan de door UNSTAT voorgestelde indicator. De publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Indicator 34 *Onveiligheidsgevoelens*, bevat meer informatie over deze indicator (INR/FPB, 2016).

Indicator 30. Vertrouwen in instellingen

Sub-doelstelling: *16.6 Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instellingen ontwikkelen op alle niveaus*

I-SDG: *16.6.2 Deel van de bevolking dat tevreden is met zijn laatste ervaring met openbare diensten.*

Definitie: het *vertrouwen in instellingen* wordt gemeten met het gemiddelde percentage geïnterviewden (mensen vanaf 15 jaar) voor de *European Social Survey* (ESS) dat vertrouwen heeft (score 6 en hoger op een schaal van 0-10) in vier instellingen (het rechtssysteem, het parlement, politieke partijen en politici). De respondenten kunnen antwoorden op een schaal van 0 ("*helemaal geen vertrouwen*") tot 10 ("*volledig vertrouwen*") op de vraag: "*Kunt u aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in elk van volgende instellingen?*". Die vraag kwam telkens aan bod in de zeven tweejaarlijkse enquêtes van de ESS. Die indicator wordt berekend door het FPB aan de hand van de gegevens van de ESS (2016).

Cijferdoel: er is geen cijferdoel voor deze indicator. In de Federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling wordt evenwel de volgende doelstelling vermeld: "*De federale overheid zal alle gebruikers, ongeacht hun sociale en culturele status, een dienstverlening bieden die aan hun verwachtingen beantwoordt rekening houdend met het algemeen belang*" (doelstelling 41). Om bij te dragen aan deze doelstelling moet het vertrouwen in instellingen stijgen.

Commentaar: de opvolgingsindicator verschilt van de door UNSTAT voorgestelde indicator die over de tevredenheid van de burgers met de overheidsdienstverlening gaat, aangezien het de indicator is die door de TFDO gekozen werd in het kader van de aanvullende indicatoren naast het bbp. Hier wordt echter verondersteld dat een (stijgend) vertrouwen in de overheid samengaat met een tevredenheid over de dienstverlening. De publicatie *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Indicator 30 *Vertrouwen in instellingen*, bevat meer informatie over deze indicator (INR/FPB, 2016).

Doelstelling 17: Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling

Voor deze doelstelling werd er maar een indicator opgenomen. Buiten subdoelstelling 17.2, die hieronder opgenomen is, komt geen enkele indicator van de TFDO overeen met de indicatoren die door UNSTAT voorgesteld worden om de andere subdoelstellingen, die grotendeels de ontwikkelingslanden betreffen, op te volgen.

Indicator 31. Officiële ontwikkelingshulp in procent van het bruto nationaal inkomen

Subdoelstelling: *17.2 Ontwikkelde landen dienen ten volle hun verbintenissen aangaande officiële ontwikkelingshulp te implementeren, waaronder ook de verbintenis van vele ontwikkelde landen om 0,7% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan officiële ontwikkelingshulp voor ontwikkelingslanden (ODA/GNI) en 0,15% tot 0,20% ontwikkelingshulp aan de minst ontwikkelde landen; ODA-donoren worden aangemoedigd om voor zichzelf een doelstelling te bepalen om minstens 0,2% van de ODA te besteden aan de minst ontwikkelde landen*

I-SDG: *17.2.1 Netto officiële ontwikkelingshulp, totaal en voor de minst ontwikkelde landen, als aandeel van het bruto nationaal inkomen van de donorlanden van het Comité voor Ontwikkelingshulp van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).*

Definitie: *de officiële ontwikkelingshulp (Official Development Assistance of ODA) bestaat uit giften en leningen (met een gift-element van minstens 25 %) die de overheidssector verstrekt aan ontwikkelingslanden en die economische en sociale ontwikkeling als voornaamste doelstelling hebben. De ODA omvat zowel financiële stromen als de zogenaamde technische bijstand. Ook bepaalde bijdragen aan internationale instellingen behoren tot de ODA. Die indicator wordt uitgedrukt in procent van het bruto nationaal inkomen. De statistieken over ontwikkelingshulp worden opgesteld volgens de regels van het Comité voor Ontwikkelingshulp (Development Assistance Committee, DAC) van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de gegevens zijn dan ook afkomstig van de OESO (OECD, 2016).*

Cijferdoel: *0,7 % van het bruto nationaal inkomen besteden aan officiële ontwikkelingshulp. Over dat cijferdoel worden reeds afspraken gemaakt sinds de jaren 1970. In België bevat de wet van 19 maart 2013 betreffende de Belgische ontwikkelingssamenwerking het volgende cijferdoel: "De Belgische ontwikkelingssamenwerking [...] draagt bij aan het respect voor en de uitwerking van de internationale engagementen die België heeft aangegaan, met inbegrip van de kwantitatieve doelstelling om 0,7% van het Bruto Nationaal Inkomen (BNI) te besteden aan Officiële ontwikkelingshulp" (artikel 9).*

Commentaar: *de indicator stemt overeen met de indicator voor de totale officiële ontwikkelingshulp die voorgesteld wordt door UNSTAT. De website indicators.be, fiche *Ontwikkelingshulp: overheidsuitgaven*, bevat meer informatie over deze indicator.*

6. Bijlage 2: bibliografie

- Aves (2015), *Persoonlijke mededeling*, 30 juni 2015.
- Biatour, B, Kegels, C. et Daubresse C. (2012), *Le système d'innovation en Wallonie*, Working Paper 4-12, Bruxelles: Bureau fédéral du Plan.
- BS (2013), *Koninklijk besluit van 18 juli 2013 houdende vaststelling van de federale beleidsvisie op lange termijn inzake duurzame ontwikkeling*, Belgisch Staatsblad, 08/10/2013, pp. 70864-70873.
- BS (2014), *Wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling*, Geconsolideerde versie, <http://www.ejustice.just.fgov.be/wet/wet.htm>, Numac: 1997021155.
- CBD (2010), *Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020 and the Aichi Targets “Living in Harmony with Nature”*, Convention on Biological Diversity, <https://www.cbd.int/doc/strategic-plan/2011-2020/Aichi-Targets-EN.pdf> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Devogelaer D. en Gusbin D. (2015), *2030 Climate and Energy Framework for Belgium*, Working Paper 3-15, Brussels: Federal Planning Bureau, www.plan.be.
- EC (2007), *Verordening (EG) Nr. 834/2007 van de Raad van 28 juni 2007 inzake de biologische productie en de etikettering van biologische producten en tot intrekking van Verordening (EEG) nr. 2092/91*, Europese Gemeenschap, Publicatieblad van de Europese Unie 20.07.2007, L 189/1-23.
- EEA (2015a), *Nutrients in freshwater*, (CSI 020/WAT 003) - Assessment published Feb 2015, <http://www.eea.europa.eu> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- EEA (2015b), *Natura 2000 barometer statistics*, <http://www.eea.europa.eu> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- EEA (2016), *Air pollutant emissions data viewer (LRTAP Convention)*, <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/air-emissions-viewer-lrtap> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- ESS (2016), *Dataset European Social Survey*, <http://www.europeansocialsurvey.org/> (online analyse op 27/05/2016).
- EU (2009), *Richtlijn 2009/28/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 ter bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen en houdende wijziging en intrekking van Richtlijn 2001/77/EG en Richtlijn 2003/30/EG*, Publicatieblad van de Europese Unie 5 juni 2009.
- EU (2012), *Richtlijn 2012/27/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 betreffende energie-efficiëntie, tot wijziging van Richtlijnen 2009/125/EG en 2010/30/EU en houdende intrekking van de Richtlijnen 2004/8/EG en 2006/32/EG*, Publicatieblad van de Europese Unie 14 november 2012.
- Europese Raad (2002), *Conclusies van het voorzitterschap. Europese Raad van Barcelona, 15 en 16 maart 2002*, <http://www.european-council.europa.eu/council-meetings/conclusions.aspx?lang=nl> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Europese Raad (2010), *Europa 2020. Een strategie voor slimme, duurzame en inclusieve groei. Mededeling van de Commissie*, COM(2010) 2020 definitief.

- Eurostat (2014), *Sustainable development in the European Union. 2013 monitoring report of the EU sustainable development strategy*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Eurostat (2015a), *European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*, <http://ec.europa.eu/eurostat/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Eurostat (2015b), *Early leavers from education and training by sex % of the population aged 18-24 with at most lower secondary education and not in further education or training*, <http://ec.europa.eu/eurostat/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Eurostat (2015e), *Gini coefficient of equivalised disposable income (source: SILC)*, <http://ec.europa.eu/eurostat/> (laatst geraadpleegd op 18/05/2016).
- Eurostat (2015f), *Glossary: Obesity*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 20/06/2016).
- Eurostat (2016a), *Tables environment and energy – energy. Complete energy balances - annual data (nrg_110a)*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Eurostat (2016b), *Table Europe 2020 Indicators – Research and development – Gross domestic expenditure on R&D (GERD) (t2020_20), 1995-2014*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 25/05/2016).
- Eurostat (2016c), *Tables Environnement and energy - environment. Material flows and resource productivity – Domestic material consumption by material – 1 000 t (tsdpc230)*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 19/05/2016).
- Eurostat (2016d), *European Union Labour Force Survey (EU LFS)*. <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 18/05/2016).
- Eurostat (2016e), *Participation rate in education and training (last 4 weeks) by sex, age and educational attainment level*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Eurostat (2016f), *Share of renewable energy in gross final energy consumption (t2020_31)*, <http://ec.europa.eu/eurostat> (laatst geraadpleegd op 20/5/2016). Federale Regering (2011), *Nationaal Hervormingsprogramma 2011*, <http://www.be2020.eu/> (laatst geraadpleegd op 06/06/2016).
- Federale Regering (2016), *Nationaal Hervormingsprogramma 2016*, <http://www.be2020.eu/> (laatst geraadpleegd op 06/06/2016).
- FPB (2014), *Het Belgische energiesysteem in 2050: Waar naartoe? Beschrijving van een Referentiescenario voor België*, www.plan.be (laatst geraadpleegd op 20/06/2016).
- FPB (2015), *Vooruitzichten van de transportvraag in België tegen 2030*, www.plan.be (laatst geraadpleegd op 20/06/2016).
- FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en milieu (2015), *Rechtstreekse mededeling*, 30/10/2015.
- FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen en milieu (2016), *Onze zee in een notendop*, <http://www.health.belgium.be> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Glorieux I., Minnen J., van Tienoven T.P. *et al.* (2015), *Website 'Belgisch tijdsbudgetonderzoek' (www.time-use.be)*, Onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel & Statistics Belgium, Brussel, <http://www.time-use.be/nl/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).

- Guha-Sapir D., Below R., Hoyois Ph. (2016), *EM-DAT: The CRED/OFDA International Disaster Database*, www.emdat.be, Université Catholique de Louvain, Brussel, België.
- Hodrick, R. J. en Prescott E. C. (1997), *Postwar U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation*, *Journal of Money, Credit and Banking* 29 (1): 1-16.
- International Council for the Exploration of the Sea (2008-2015), *ICES Advices*, <http://www.ices.dk/community/advisory-process/Pages/Latest-Advice.aspx> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- IGVM (2014), *Wat is pariteit*, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, http://igvm-iefh.belgium.be/nl/actiedomeinen/besluitvorming/wat_is_pariteit (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- INBO (2015a), *Europese algemene broedvogelindex*, <https://www.inbo.be/nl/natuurindicator/europese-algemene-broedvogelindex> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- INBO (2015b), *Persoonlijke mededeling* (26/03/2015).
- INR/FPB (2016), *Aanvullende indicatoren naast het bbp*, Instituut voor de Nationale Rekeningen/Federaal Planbureau, Brussel: Federaal Planbureau, www.plan.be.
- IRCEL (2016), *Air emission annual data reporting (CLRTAP/EMEP)*, http://cdr.eionet.europa.eu/be/un/UNECE_CLRTAP_BE (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Massarelli N. (2016a), *Sustainable development indicators (SDI)*, ESAC Workshop – Break-out C Den Haag, 10 May 2016, <http://ec.europa.eu/eurostat/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Massarelli N. (2016b), *Persoonlijke mededeling* (29 januari 2016).
- Nationale klimaatcommissie (2016), *Nationale inventarissen van broeikasgassenuitstoot*, http://cdr.eionet.europa.eu/be/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/ (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- NBB (2016), *Nationale Bank van België, Online statistieken, Nationale rekeningen, Kwartaal- en jaaraggregaten*, <http://stat.nbb.be> (laatst geraadpleegd op 20/05/2016).
- Nicolai S., Hoy C., Berliner T. and Aedy T. (2015), *Projecting progress, Reaching the SDGs by 2030*, Overseas development institute, www.odi.org (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- OECD (2002), *Frascati Manual: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, 6th edition*, <http://www.oecd.org/sti/inno/frascaticmanualproposedstandardpracticeforsurveysonresearchandexperimentaldevelopment6thedition.htm> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- OECD (2012), *Towards Green Growth: Monitoring Progress. OECD Indicators. OECD Green Growth Studies*, p. 94, Organisation for Economic Co-operation and Development, <http://www.oecd.org/greengrowth/towards-green-growth-monitoring-progress-9789264111356-en.htm> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- OECD (2016), *OECD. Stat, Theme: Development > Flows by Provider > Total flows by donor*, <http://stats.oecd.org/> (gedownload op 19/05/2016).

- ONU (2015), *Transformer notre monde: le Programme de développement durable à l'horizon 2030*, Résolution adoptée par l'Assemblée générale le 25 septembre 2015, Document A/RES/70/1, http://www.un.org/fr/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1 (laatst geraadpleegd op 6/6/2016).
- Programmatorische overheidsdienst Wetenschapsbeleid (2011), *Databank* (rechtstreekse mededeling), 1993-1994.
- Sachs J.D., Schmidt-Traub G. and Durand-Delacre D. (2016), *Preliminary Sustainable Development Goal (SDG) Index and Dashboard*, SDSN Working Paper, <http://unsdsn.org/resources/publications/sdg-index/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Statistics Belgium (2013), *Distributie van drinkwater in België*, <http://statbel.fgov.be> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Statistics Belgium (2015a), *Kerncijfers landbouw 2010-2013 en Biologische landbouw*, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/economie/landbouw> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Statistics Belgium (2015b), *Doodsoorzaken*, http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/sterfte_leven/oorzaken/ (laatst geraadpleegd op 9/06/2016).
- Statistics Belgium (2015c), *Verkeer en vervoer - Verkeersongevallen (2014)*, http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/verkeer_vervoer/verkeer_en_vervoer_-_verkeersongevallen_dossier_2014.jsp (laatst geraadpleegd op 8/06/2016).
- Statistics Belgium (2015d), *Gemeentelijk afval*, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/leefmilieu/afval/gemeentelijk/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- Statistics Belgium (2016a), *Persoonlijke mededeling 23/05/2016*.
- Statistics Belgium (2016b), *Structuur van de bevolking*, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/structuur/> (laatst geraadpleegd op 19/05/2016).
- TFDO (2016), *Gegevensbank van indicatoren van duurzame ontwikkeling*, www.indicators.be (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UN (2012), *The future we want*, Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012, Document A/RES/66/288, 11/09/2012, <http://undocs.org/A/RES/66/288> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UN (2015a), *Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UN (2015b), *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030*, http://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UN (2016), *The Sustainable Development Agenda*, <http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UNEP (1987), *The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer*, <http://ozone.unep.org/en/treaties-and-decisions/montreal-protocol-substances-deplete-ozone-layer> (laatst geraadpleegd op 9/06/2016).

- UNFCCC (1997), *Kyoto Protocol*, United Nations Framework Convention on Climate Change, www.unfccc.int (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UNRIC (2016), *Resolutie goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 25 september 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, <http://www.unric.org/nl/sdg-in-nederlands> (laatst geraadpleegd op 16/06/2016).
- UNSTAT (2016a), *Report of the Inter-Agency and Expert Group on Sustainable Development Goal Indicators*, Document E/CN.3/2016/2/Rev.1 van 19 februari 2016, <http://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/> (laatst geraadpleegd op 6/06/2016).
- UNSTAT (2016b), *Provisional Proposed Tiers for Global SDG Indicators*, 24 maart 2016, <http://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/> (laatst geraadpleegd op 6/06/2016).
- UNSTAT (2016c), Annexe 4, p.43 du *Rapport du Groupe d'experts des Nations Unies et de l'extérieur chargé des indicateurs relatifs aux objectifs de développement durable (révisé)*, Document E/CN.3/2016/2/Rev.1 du 19 février 2016, <http://unstats.un.org/unsd/statcom/47th-session/documents/> (dernière consultation le 22/06/2016).
- WHO (2015), *Obesity and overweight*, Fact sheet N°311, <http://www.who.int> (laatst geraadpleegd op 6/06/2016).
- WIV (2014), Drieskens, S. Voedingsstatus, In: Gisle L., Demarest S. (ed.), *Gezondheidsenquête 2013. Rapport 2. Gezondheidsgedrag en leefstijl*, WIV-ISP, Brussel.